

- 'Tudod, én már kislánykorom óta anyuka akartam lenni' – mondta Magdi.
Nekem - erre a hangra a süketnek - mondta...
Kérdezem: Ugyan, miért jó anyukának lenni?

Tűzoltó? Katona? Vadakat terelő juhász – az igen!
De a-ny-u-k-a-a-a?? Ezer oka van, hogy miért nem!

Kilenc hónapig növekvő pocakkal,
nehezedő testtel, esetleg vizesedő lábbal,
(belül félelemmel: milyen is lesz az anyukává válás?)

Megszülni. Mit, megszülni! Világra hozni a gyűrűs szorítások szaporodó fájdalmában, halálfélelemben, vérben, mocskokban, egy csupa-száj ordítást!
Ami megkönnyebbülés – élet-egészség.
(Bár már ott tartanék! - gondolhatná, ha a világra hozó ösztön ezt nem 'überelné'...)

De ezen az úton még végig kell menni....

Azután jönnek az éjszaka alvásra lopott percek és órák.

A csupaszáj és -popsi, azaz input-output csecsemő kiszolgálását az első mosoly helyett még csak a szoptatás 'gyönyörűsége' enyhíti.

Majd a három-négy évnyi 'pióca' korszak jön, a vérszívásé:
*Mit ennél-innál szívem? Mondd csak!
Jól vagy-e? Nincs lázad? Miért köhögysz?
Nézd, itt egy cica, ő is téged néz csak.
Integess vissza, jaj, de ügyes vagy!
De ezt hát honnan tudod?
Jaj, már fáradsz, látom,
hisz mosolyt csalni arcodra már sehogy sem tudok.
Vedd föl a kabátkád:
nyújtsd a kezéd ide,
bújj-bújj zöld ág... kukucs-kéz
bújj-bújj ki, így ni, s gyer' ide:
Dédél-dédélget anyukád.
Aludj el, szuszogj csak,
hintá-hintá, itt vagyok veled,
vigyázok rád!
(Ja, ez természetes?)*

Az óvoda-iskolai évek

XXXI. évfolyam 5. szám 2024. május

Bulányi Gy.: Naplójegyzetek	5561
Farkas I.: Egykori beszélgetés...	5562
Garay A.: És még miről?	5566
Gromon A.: Megtorpedózott...	5570
Habos L.: Minden érv ellenére	5574
E. From: Bűn-e az engedetlenség?	5577
Veér I. T.: VERSEK	5581

« Az emberi elköteleződés folyóirata – családunkért,
nemzetünkért, mindenkiért – Isten Országá megvalósulásáért. »
Elérhetőség: koinonia.tarsak@gmail.com

megcsinált anyák napjain,
már potyog az anyakönny:
- *Mondd, hát nem édes, odajött, ezt adta,
azt mondta, hogy ő csinálta nekem,
majdnem egyedül: rá is van írva,
csodálatos, ugye? Elteszem emlékül!
... ..Ha nagy lesz, majd előszedem,
hogy megmutassam néki.*

Biz', akkor már - egyedül nézegetem.

Még haza-hazajön, fejemre nőtt,
nagy a szája, mindent jobban tud,
hallgatom, mondja csak.
Magabiztos? Ugyan!
Még mind az enyéből veszi,
amit most kipróbál rajtam.
Ettől lesz igazán erős.
Nem kell tudnia, hogy kérdéseit is,
miként az anyatejet egykor,
a feleletekkel együtt,
hamuban sült pogácsaként,
hétmérföldes csizmaként,
most még tőlem kapja....

Aztán eltűnik egy időre.
Hiányzik, de büszkén örülök:
mert megáll a lábán.

Hiányzik...

Jó lenne ölbé kapni, még egyszer
a már fejemre-nőtt gyermekim,
anyuka lettem-vagyok,
de nincs már senkim.

S akkor elhozza az első szál
igazi virágot, mit már saját maga
vett-szedett-szerzett-talált-lopott.
Évek teltek el tán találkozás nélkül.
S megköszönt.

Engem újra áztat a könny.

(zsgy: Anyanap)

BULÁNYI GYÖRGY

NAPLÓJEGYZETEK ÖNNÖNMAGAM ELÁRULÁSÁRÓL

"Megnézheti magának majd húsz esztendő múlva a maga anyaszentegyházát...", hallottam éppen húsz éve a Cézár egyik rangos gyermekétől. Nincs ezzel ellentétben, hogy ma már a Cézár kezd vigyázni arra, hogy ne mondjak csúnyát az "anyaszentegyházról", amelyet ő - túl minden elvi fenntartáson és áthidalhatatlanságon - úgy kezd egyre inkább a magáénak tekinteni, ahogyan nőnek az én gondjaim, hogy mennyire az én anyaszentegyházam az, amit most húsz esztendő múltán láthatok.

Ki hitte volna 25 éve! Hogyan lett 2-3 év alatt kezes bárány, aki 44-ben még foggal és tíz körömmel hajlamos volt influenzásan; Kárpátokat védeni. S hogyan lett pár év múltán kezes bárányból "megtért térítő". Nos, semmi sem új a nap alatt. A "trón és oltár szövetsége" mélyebb tradíció, semmint hogy ad acta lehetne tenni máról holnapra. Róma is éppen húsz évig tartotta magát, s 64 végén időtállóan nyilvánította az új Cézárt: tárgyalt. Ha mégis van valami újdonság a dologban, hát annyi, hogy az ateista cézár sem veti meg az egyház szolgálatát. Hát annyi, hogy az ateista cézárral is tud az egyház azonosulni. Az egymásrautaltság ősi és konstantini szituációja ez. Oly csekélység, hogy van Isten vagy nincs, nem teheti érvénytelenné ezt az egymásrautaltságot.

Hogyan is nézem én ezt a húsz esztendő utáni anyaszentegyházamat, amelynek helyi vezetői 61 tavaszán az egyház és állam közös ellenségeinek minősítik testvéreimet, nővéreimet, akik Krisztusért bilincset hordanak; s anyaszentegyházamnak római vezetői e helyi vezetőket 64-ben érsekké, s püspökké emelik? Hogyan is nézem? Nem finnyáskodva nem royalista-módra, nem ellenségesen, nem idegenül. Mindenekelőtt és ismét: "Üdvözlét a győzőnek!" Igazolta a szövetséget folytató magas klérust, klérust és nem-klérust - az idő. A szélsőségek elbuknak. A kompromisszum megy tovább. "Alighanem a Maga által annyit szidott nyárspolgár-katolikusok fogják fenntartani Magyarországon az Egyházat" - mondta kedvesen egy ízben - úgy 50 körül, Frida néni. Pár éve rám kérdeztek: Valóban úgy gondolja, hogy a magyar katolikusok kedve ellenére történnek a megegyezések? Nem úgy gondolom, válaszoltam. Tudom, hogy a magyar katolikus papok 80 százalékának az az igénye, hogy baj nélkül mondhassa a Dominus vobiscum-ot, s a hívők 90 százalékáé pedig, hogy ugyanúgy felelhesse rá az Et cum spiritu tuo-t. Ami megfelel az erőviszonyoknak, az jött létre 20 esztendő múltán. Én kisebbségi nézetet képviselek.

Alighanem túlságos a megértés bennem. "Ha te nem is, de az utánad jövők a marketinged alapján elárulják azt, amit életeddel építettél!" - hangzik a belülről jövő kritika. Úgy látja, hogy megtorpanok, hogy folytatni akarom a régit, a halálra váltat, a megbotránkoztatót, a Jézust meghazudtolót. Arról volna szó, hogy jobban hiszek a hagyományos erőkből, mint "balos" testvéreim; hogy kevésbé hiszek önmagunkban, mint balos testvéreim. Amit most mondtam, vallomás. De csak vallomás és nem skizofrénia. 49 januárjában lettem a Filippi levél Jézus portréja alapján keresztény, s azóta másban sem hiszek, mint a jézusi életalakításban és közösségben. Hittem abban is, hogy a jézusi életalakítás keveretlen tisztaságának megismerése jézusi életalakítókat fog teremni. És ma is hiszek benne, de piano. Alakítók hiányában torzult el az alakítás képe - egykor. Alakítók hiányában nem merem elhatárolni magamat-magunkat az alakítók hiányában olyanná-amiyenné lett múlttól - ma.

Az elhatározáshoz nem kell semmi más, csak egy kis tudás és gög; legalábbis e kettő is megteszi, ha nincsen más. A jézusi életalakításhoz viszont tettek kellene, s e tettek nélkül az elhatározás a gögünkön kívül ugyan mit táplál?! Mennyi 25 év előtti büszke elhatárolót ismerek, akiknek az idő nyilvánvalóvá tette, hogy semmi másra nem képesek, mint a kockázatmentes Et cum spiritu tuo-ra. Hol van a 40-50 évesek nemzedéke, amely fenntartotta volna a maga elhatározását? Leszoktak róla, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy nem tud megszületni bennük a tett. A 20 év körüliek elszántsága - sarumegoldó templomi tisztelettel járulok elébe - még nem tett. Megszülethetik belőle és elvetélhet benne. Ez a lehetőség a 20 év előtti nemzedékben - statisztikai egyértelműséggel -

negatívra fordult. Csak szabályerősítő kivételek vannak. A legigéretesebbek döntő többsége szóba sem áll egykori eszményeivel.

Kinek van itt más tapasztalata? Ha van, mért nem szól, hogy megtámogassa reményem?! Ily tapasztalat nélkül az elhatározását; számomra egyet jelentene a piszkos víz kiöntésével, amikor nincs még helyette tiszta. Sőt azzal is, hogy a fürdővízzel kiöntöm a gyereket is; az intézménnyel együtt magát a Gyülekezetet s a Gyülekezet Fejét vetem el. Tisztában vagyok a mondat súlyával. Azzal, hogy éppen tőlem felette furcsa az ilyen mondat, szinte mazochizmusnak hat. Így védeni azt, akinek kezétől csattan arcomon a korbács ütése. Mégsem tudok másképp gondolkodni. A mi közösségeink - bármelyik pillanatban nincsenek. Nem arra gondolok, hogy az aktualizálódó kockázat oldja szét tartó kötelekeit. Tönkremehetnek még a potenciális kockázat időszakában annak következtében, hogy évek múltán sem tudják a tagjai, hogy akarnak-e valamit, vagy csak szívesen fogadják egy képzetbebb személy őket szórakoztatását. Még az egyre fogyó és öregedő egyházközségi-templomi közösség is stabilabb ennél. Csak el kell mennem ifjúságom városába. Akiknek elébe éltem az egyházat megifjító közösségek eszményét - nem is olcsó áron, szépen eljárnak a templomi közösségbe, áldoznak is, de egymásról tudni nem akarnak. S ha mégis sor kerül valamiféle találkozásra, keményen védik ellenemben a "keretet". Egyik legnagyobb reményem - ma is kegyelmi életet élő férfi - a jelen püspök atyának szellemi s erkölcsi magas kvalitásairól tartott nekem előadást... Szó nélkül hallgattam.

Negyedszázad múltán született-e meg valami törekvéseinkből, olyasmi, ami feljogosítana bennünket arra, hogy a "klerikális szervezetek" összecsuklásáért imádkozzunk, mert utána a testvéri közösségek majd továbbviszik az egyház életét? Mivel nem látok ilyesmit, ezért a klerikális szervezetet akarom erősíteni. Én az egyházközség életét szeretném építgetni-szépítgetni. Én az egyházközségben akarom keresni a ma lehetségesből a holnapra lehetségesbe vivő módokat. Nem azért, mert makacsul ragaszkodom a "lelkipásztori marketing"-ben megírtakhoz, hanem azért, mert nem látom negyedszázad múltán sem azokat, akikre reá lehetne bízni a Test ügyét. Olyan kevesen vannak. Egy fecske nem csinál Titokzatos Testet.

"Illet szerénység mindenütt" - mondta az öreg Arany. "Ha az egyházban a történelem folyamán valamiből lett valami, az mind az alázatban fogant", mondta a csoportmunka hajnalán 50-ben Tatán a csoportmunkával kapcsolatban Sanyi bácsi. Gyermekbetegségnek érzem azt a nagy-nagy öntudatot. Félek a keserves ébredéstől.

FARKAS ISTVÁN

EGYKORI BESZÉLGETÉS A MOST KILENCVEN ÉVES TRÁSY ÉVÁVAL

„...a világmindenség egymástól függő események dinamikus szövete. Egyik tulajdonsága vagy alkotóelme sem tölti be az egészet fenntartó alapzat szerepét; mindegyik a többi alkotórész tulajdonságainak következménye...”

Fritjof Capra

Szikrázott a téli nap a Városligetre leesett vastag havon. Csak néhány kutyasétáltató mászkált délelőtt a kopasz platánok alatt. A nyomok már összevissza szabdalták a szűz havat, de az úttest fehér volt még, mert napok óta tartotta magát a fagy. Beljebb, a Damjanich utcában már minden fekete volt, és latyakos a sózástól. A hangulat is más volt. Valahogy fázósabb, mert a nap ide már nem sütött be. Tudtam, mert egy ablakot éppen becsuktak a hatodikon, és egy pillanatra felvillant a tükröződése, de csak közvetve érintett. A fénye ott volt, de a melege – az a kevés – már nem. A kétudvaros, gangos ház régi emlékeket idézett fel bennem, amíg vártam, mert Éva leszaladt valahová – kicsit korábban érkeztem.

Udvariasan vezetett be a lakásba, majd a kis kuckójába. Gyurka bácsi óbudavári odúja jutott eszembe. Csak, ami szükséges... És egy számítógép. Csönd volt, és nyugalom. Egy kicsit még rendeztettem a diktafont, és közben lényegtelen dolgokról fecsegtem, majd lassan lecsendesedett minden bennem is.

Próbáljunk meg először arról beszélgetni, hogyan jelent meg Nálad az a kezdeti impulzus, amely a mai napig eltart, és amely újra meg újra felújul az évek, évtizedek során. A Te életedben hogyan kezdődött az a nagy kaland, amit ma már Bokornak nevezünk?

Nehéz már a közösségben. Amikor valaki mély hangon, zárt szájjal beszél – úgymond elmélyülten imádkozik –, akkor semmit sem hallok a készülékkel – kezdte Éva, és rögtön magamra is vettem, hiszen mély hangon, sokszor zárt szájjal szoktam dörmögni, főleg akkor, ha úgy érzem, valami fontosat mondok. Persze nem így indult – folytatta. Tizennégy éves koromban, 48-ban kezdődött az egyetemisták által létrehozott cserkészeknél, az utolsó két évükben, mielőtt feloszlatták őket. Lelkiatya szükségessége, Sík Sándor-versek a tábortúznél, önnevelés, Franklin-naptár, lelkigyakorlatok, és minden szép és jó, ami ezzel kapcsolatos. Ott érttettem meg, hogy nem a szemüveg számít, ami nagyon zavarta a hiúságomat, hanem az, hogy ember légy. Sári, aki ennek a csapatnak tagja volt, épp Szegeden járt egyetemre, és ott találkozott Gyurkával, aki egyetemi lelkész volt. Ez abban az időben történt, amikor Kolakovich jött Rómából. Sári már benne volt az első csoportszervezésben. Közben a cserkészeket feloszlatták, de egy tízfős mag együtt maradt, és ezt Sári, amikor visszakérült Pestre, készen találta egy csoport megszervezéséhez. Az egész csoport

Juhász Miklóst választotta lelkiatyjának. Szóval hihetetlen jó közegbe kerültem, amit akkor igazából még fel sem fogtam.

Talán ötven táján volt egy nyári lelkigyakorlat. Profi módon volt megszervezve, mert akkor már bujkálni kellett – mindennap más helyen, váltott előadókkal. Gyurka feljött Debrecenből, és a teológiai részt vezette. A Szentháromságról beszélt. Mai napig emlékszem a szavaira, azt mondta: „A Szentháromság olyan, mint egy kör, amelyhez a mi életünk érintő egyenesként közelít. Halálunkkor találkozik vele abban a pontban, ahol érinti.” Rónay György beszélt a keresztény irodalomról, Forrai István szervezte a zenei részt, szóval rendkívül nagy hatással volt rám ez a lelkigyakorlat. Így indult el az egész. Itt találkoztam először Gyurka bácsival. Aztán a kapcsolat megszakadt, de úgy érzem, ez volt az a kezdeti impulzus, amely aztán a folytatásnak is megadta a lendületet. Aztán gyorsan férjhez mentem. Bár Debrecenben tanára volt, férjem nem nagyon kedvelte Gyurkát, hiszen ugyanolyan erős akaratú, határozott ember volt ő is, és ez az egész valláskérdés nem is érdekelte.

61-ben folytatódott a „kaland”, amikor a szüleimnél voltam Mátyásföldön, és Gyurka éppen ott helyettesítette a mátyásföldi papot. Egy teljesen szokványos vasárnapi gyónásra bementem a gyóntatószékbe, ahol éppen ő gyóntatott. Nem tudtam, hogy ő az, és ott, egy teljesen szokványos gyónás alatt valami olyan Szentlélek-élményem volt, mintha kézzel fogható tömörségben ott lett volna, és ott áramlott volna. Amikor kijöttem, és letérdeltem imádkozni, csak ezt tudtam kérni: Édes Istenem, áldd meg ezt az embert, mert érzem, ő mindenképpen a Te küldötted. És az az érdekes, hogy Gyurka is emlékezett később erre a gyónásra.

Elhallgattunk. Még ennyi idő után is érezhető volt annak a találkozásnak a hatása itt, most, köztünk.

64-ben folytatódott, amikor szintén egy vasárnap Gábor fiammal voltunk misén. Akkor kijött Gyurka, és egy mellékoltárnál kezdett misézni. Nem ismertem meg, de éreztem, hogy nekem át kell mennem ahhoz az oltárhoz, ahhoz a paphoz és miséhez. Gábor fiam nem értette. Korábban beszélgettünk arról, hogy a hangyák az illatuk alapján találják meg egymást, így csak odasúgtam neki: „Tudod, az illatút.” Akkor sem értette, és nem is kérdezett semmit, de jött.

A mise után bementem a sekrestyébe, és eléje álltam: Bulányi Györgyöt keresem – mondtam. Meglepődött, mert nem ismert meg. Akkor már nagyon óvatos volt, mert akkoriban voltak azok az élményei, hogy ismerősei átmentek az utca másik oldalára, ha meglátták. Megadta a Tempo szállítási vállalat telefonszámát, és kért, hogy ne mondjam meg a nevemet, ha keresem, csak annyit, hogy én vagyok a négygyerekes Évike. Engem féltett, de nem értettem, nem tudtam mire vélni a viselkedését. Bizalmatlanságnak vettem, és úgy döntöttem, hogy

akkor én ezt nem erőltetem. Két év múlva Sáriéknál találkoztunk újra, amikor már csökkenni kezdett ez a nagy óvatossága. Együtt mentük el, és a buszmegállóban beszélgettünk, amikor jött a busz, és ő a mondat felénél felszállt a buszra, és elment. Hát ez azért sok – gondoltam. Megvárhatta volna a következő buszt, hogy befejezze a mondatot. Sárinak pedig azt mondtam: Nézd, te ismered, mondd meg neki, hogy én ennek a mondatnak a másik felét is hallani szeretném. Így kezdődött a tényleges kapcsolat. Adott időpontot, itt lakott a Nagy Lajos király úton, és elmentem hozzá beszélgetni.

Ez a történet nekem ténylegesen arról szólt, amit gondoltam, és kértem, hogy beszélj róla. Egy kezdeti impulzusról, amely egy ajándék egy ember életében. Ahogy mondtad: Nem tudom, mi lett volna velem, ha nem találkozom a cserkészekkel. És aztán sorban a többi, mintha kézen fogva vezettek volna egy másik dimenzióban, mert közben a hétköznapi életed zajlott: férjhez mentél, gyerekeid születtek, dolgoztál stb. Az a bizonyos érintő elindult a kör felé.

Igen. Akkor egyszer megkérdezte, mondd, miért kell neked négy gyerek mellett dolgoznod? Jó kérdés volt, de hát éppen a négy gyerek miatt kellett dolgoznom. Akkor költöztünk ide, ebbe a nagy lakásba, ami százhusz négyzetméter, és a férjemmel azt terveztük, hogy átalakítjuk, és olyan fizetővendégszobákat alakítunk ki, amelyek akkor divatban voltak, hogy kiegészítsük a fizetésünket. Egy bökkenő volt, hogy nem volt rá pénzünk. Akkor elmondtam Gyurkának, aki egy kis gondolkodás után azt válaszolta, hogy ő ad hozzá kölcsönt. De, kérdeztem, mi lesz, ha nem tudjuk visszafizetni? Akkor száradjon a te lelked, hogy más nem kaphat belőle – mondta. Otthon megbeszéltem, és anyámék vállalták a garanciát. Nem adta ide egyben a pénzt, hanem mindig csak annyit, amennyire szükség volt. Ez volt a segítsége ahhoz, hogy itthon maradassak a gyerekekkel, hogy ne kelljen elmennem dolgozni. A havi törlesztés adta az alkalmat arra, hogy hónapról-hónapra találkozzunk. Akkor, '68-ban született Kati lányom is, és akkor már elkezdődött a csoportok szervezése is: Terikének, Jóskának mutatott be. Amikor a vendégszoba kész lett, meghívtam az ismerőseimet és Gyurkát is egy kis vacsorára. Ildi kolleganőm volt a kórházban, ő segített nekem a vacsorakészítésben. Itt ismerkedtek össze. Együtt mentek el... És a dolog ismét körbeért. Elindult egy újabb érintő a kör felé. Ildi is megragadt.

Ahogy hallgatlak, minden olyan simának, gördülékenynek tűnik, így elmesélve. Nem voltak ebben mégis buktatók? Persze minden olyan lépés, amely átmenetileg elválasztott téged ettől az úttól, ilyen akadály volt, amit, ha nem is tudatosan, de egy észrevétlenül működő vonzás hatására legyőztél. Azért mégsem lehetett ennyire sima.

Persze, hogy nem volt sima. Nem is kicsik voltak a zökkenők. Csak egyet említek, ami talán a legnagyobb volt. A férjem féltett. Nem volt benne a

csoportban, viszont látta a világot, és féltett, féltette a családot, ezért nem engedélyezte a csoportba járást. 70-ben elment Olaszországba dolgozni, és megígértem neki, hogy nem fogok részt venni Gyurkával csoportos munkában. Gyurka bácsi körül létrejött egy nőkből álló csapat, az úgynevezett hölgykoszorú: Andi, Ildi, néhány szerzetesnő, egy nagyon jó kis közösség. Később kiderült, hogy az egész miattam volt, mert a többiek már mind valamilyen csoportot vezettek. Amikor a férjem visszajött, megmondtam neki, hogy ha Bulányival valami baj lesz, én akkor sem fogom azt megúszni, akár csoportban vagyok, akár nem, mert ahol őt nyilvántartják, ott nyilvánvalóan minden kapcsolata is fel van vésve. És akkor legyintett egyet: „Menj, ahová akarsz” – mondta. Persze azt tudni kell hozzá, hogy én is mindent lehetővé tettem számára, amit csinálni szeretett volna. Így kerültem az Öregek II. nevű csoportba, '71-ben.

Nagyon furcsa, hogy ezek az események, amiket felsoroltál mint meghatározó pontjait annak a bizonyos kezdeti lendület indította folyamatnak, csupa olyanok, amik mellett gond nélkül el is mehettél volna. Kellott ott lenni valamiféle külön figyelemnek, kíváncsiságnak részéről. Olyasmire gondolok, mint ami a magvető példabeszédben szerepel. Nem az útszélre gondolok, hanem a köves talajra és a bozótra. Mintha az egész ezt megelőző életed erre a magra készült volna fel, vált volna a próbák során jó földdé ennek a magnak a számára. Nem te csináltál valamit, és nem is Gyurka bácsi, hanem lassan – mindennek ellenére és mellett – elkészültetek erre a találkozásra, erre az együttműködésre, aminek az eredménye a jelenlegi Te magad, aki most erről beszámolsz nekem.

Igen. Ehhez hozzátartozik az is, hogy Gyurka nagyon erős, meghatározó személyiség volt. Őt nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Vagy azonnal követte valaki, vagy vissza-vissza tért hozzá, amíg végül bele nem akadt, vagy messze elkerülte, miután találkozott. Személyes vonzásával szedte össze az embereket. Az eredmény persze azzal a személlyel is összefüggött, akivel találkozott.

Ugyanakkor ezekből a nagy személyes vonzásokból idővel néha nagy személyes taszítások származtak, de talán ez is törvényszerű, hiszen mellette nőttek fel, és idővel megtalálták a saját útjukat. Sok sértődés, meg egyebek, de ez talán már sokkal később volt.

Módszerei nem voltak kíméletesek. Emlékszem, Szigetszentmiklóson a fűtetlen templomban képes volt a dermesztő hidegben fél órát is prédikálni! Akkor még az egész abszolút katolikus alapon folyt. A Hűségimában hangsúlyos volt az egyházhűség: „Ígérem, hogy hűséges leszek Egyházadhoz, tőle kaptam mindent. Általa ismertelek meg Téged, Jézusom! Mindig a Te arcodat keresem benne, és egész életemet szolgálatára szenteltem.”

Gyurka bácsi főműve, a KIO (Keressétek az Isten Országát!) szemlélete hihetetlenül felszabadított engem. Egyszer valamilyen ünnepre lapokat írt

mindenki neki, és ezeket összeállítva adtuk át ajándékként. Én azt írtam, hogy amit neki igazán köszönhetek, az a lelkiismereti szabadság. Otthoni neveltetésemben minden valódi probléma megoldása a pap volt. Meg kellett vele beszélni, és amit ő mondott, az úgy volt. Ez alól szabadított fel, de egyben nagy felelősséget is adott. A szabadsággal együtt jár a felelősség. Nem mondhatok akármikor, akármit, akárkinek, és nem is szaladhatok máshoz a válaszkért. Ha rosszul, rosszkor vagy rosszat mondtam, azzal nekem kell számolnom és kijavítanom, valahogy rendbe tenni.

Nézzük most meg, hogyan alakult a kezdeti lendület hatása akkor, amikor már csoportban voltatok. Nyilván változott a csoport, elmentek, jöttek újak, és ez rendszerint – úgy tapasztaltam – nehézségekkel jár együtt, próbára teszi a csoport összetartozási érzését, és új feladatokat ad: bevezetni egy új tagot a formális dolgokba, a fogalmakba, elősegíteni a megnyílását stb. Hogyan segítette azt az alapelvet az, ami az egyik cél is volt mindig a Bokorban, vagyis hogy mindenki szedje össze a maga tizenkettőjét?

A kezdeti – cserkészetből maradt – társaságból sohasem lett Bokor-társaság. Csak egy házaspár maradt, majd azok is kimaradtak. Nemcsak a kimaradás és az újak a probléma egy csoportban, hanem például valakinek a nagyfokú süketsége is. Emlékszem, volt olyan lelkigyakorlat, amelyen fölváltva ültünk az illető – már a nagyothalló – mellett, és felváltva írtuk számára a lényeges mondatokat. Igen, változott az Öregek II is. Gyurka bácsi otthagya, és Andi vette át a vezetését. Aztán Andi meghalt, és átvették Karcsiék, akik aztán szintén meghaltak. Azóta hivatalosan nincs vezető. Imre a lelki összetartó, az adminisztratív dolgokat meg én csinálom. Ezek óriási veszteségek voltak. Ugyanakkor fluktuáció is volt, bár az még Gyurka idejében. Akkor jött például Marci és Éva, akik hihetetlen gyorsan belenőttek a csoportba. Ők azok, akiket láttam igazán felnőni és elmélyülni. Nyilván az életük segítette ezt, de talán a csoport is. Náluk nyilvánult ez meg számomra a leghatározottabban.

Azt mondod, hogy láttad őket belenőni, felnőni és elmélyülni. Lehetséges ezt a csoportozást úgy csinálni, hogy ne látszódjon semmilyen változás valakinek az életében? Szerintem lehetetlen, hogy ne hasson valakire, és a körülötte lévőkre meg a világra is az a hosszú, évekig tartó küzdelem, ami a csoportozással együtt jár. Ha nem hat, akkor valami gond van ezzel a csoportba járással.

Érdekes. Igen, így van. Mégis vannak olyanok, akik már eleve felnőttek voltak, és úgy jöttek közénk. Például Imre. Persze mondhatod, hogy a papok más eset, de talán még az ő szemlélete is változott. Andi is nagyon erőteljesen két lábon álló valaki volt. Az élet sok megpróbáltatása biztosan változtatott rajta, de számomra nem látszott meg kifelé, mert mindig is mint érett emberre tudtam felnézni rá.

Jöttek-e újak kívülről? Valakinek a gyereke, vagy csak az ismerőse. Hogyan maradt fenn a csoport

a sok változás ellenére?

Mindenkinek, aki hozzánk jött, volt valamilyen katolikus előélete. Olyan nem jött, aki csak úgy beesett – ha erre gondolsz. Fiatalok nem jöttek. Valakinek gyereke sem. Nem is szerencsés, ha a gyerek ott van, amikor például közgyónás van. Zoliék jöttek, akik fiatalok. Ők kérték, hogy közénk járhassanak, mert Marciékhoz kötődtek. Vidékről jönnek négyszer vagy ötször egy évben, és mindig vagy egyikük, vagy másikuk, ritkán együtt. Valahogy így alakul most az életük, nyilván a gyerekek miatt. Ők érzik is ezt a feszültséget, mármint hogy mi öregek vagyunk hozzájuk. Nekünk viszont nagyon jó, mert friss levegőt hoznak, amikor jönnek. Gabi nagyon sokoldalú és határozott személyiség, és Zoli is. Ismered nyilván Gabi ajánlóit a Bokor-tévéen. Közvetlenek, természetesek, érzékenyek a dolgokra. Nagyon jó, hogy ott vannak. Van egy Vegyesnek nevezett csoport is, amelyet annak idején Andi vezetett, de nagyon sokan kihaltak belőle. Azt mondtam Imrének: Tudod mit, eljövök én is hozzátok. Azóta oda is járok. Így vagyunk ott nyolcan. A másokban, az Öregek II-ben 9-en. Az én leadó csoportomban már csak négyen, kihaló korban. Azért vagyunk együtt, mert az egyedüllét miatt szükség van egy kis egymásra irányuló szeretetsugárra. A hűség számomra olyasmi, amit kötelező megélni.

Szeretnék egy ronda kérdést feltenni – ha akarsz válaszolni rá, ha nem, hát nem... Gyurka bácsinak állandóan fájt, hogy nem szerezzük meg a saját tizenkettőnket. Tényleg „csak” egy családi vállalkozás ez a Bokor, vagy csak még nem találtuk meg a formáját annak, hogy szélesebb körből, külsőkkel is ismerkedjünk, barátokozunk, csoportokat hozunk létre? Hiszen a Bokor-életvitel, -életszemlélet és -életmód hatalmas dolog, és a legnagyobb hiánycikk a mai világban.

Ebből az van, hogy családon belül sem megy. Van azért több család, akik igazán minden tagjukban és egészségben is élen járnak, együtt. Még ott sem megy maradéktalanul, ahol minden adottság, lélek, képzettség, erő megvan. A többi családnál pedig nem is látszanak a gyerekek. Néha fel-feltűnnek, aztán eltűnnek. Az anyémek közül is kettő volt Bokor-közösségben, de most már másutt érdekeltek. Sajnos a megismert Bokor-tartalmak már nem élnek bennem olyan dübörgő erővel, hogy hirdetni tudjam „akár alkalmas, akár alkalmatlan”. Bokorbeli életem már tiszta haszonélvezés. Talán nem éltem meg igazán, nem vált vérré bennem...

Csodálkozva néztem rá. Amiről beszélt eddig abban, igen benne volt az, hogy kapni is kell, hiszen másképp nem lehet adni, de ennyire azért nem kellene semmibe venni a kezdeti impulzus élet átalakító hatását. Ez túlzott szerénység.

Akkor nem értek valamit – mondtam. A Bokorünnep tele volt fiatalokkal, fiatal tizen- és huszonévesekkel.

Talán ismerősök, barátok voltak. Nem ismerem őket.

Ha így van, akkor hogyan megy tovább, nem a forma, mert az mehet, hanem az ügy, a munka – ahogy Jézus nevezte?

A munka olyan embereken fordul, akiknek karizmájuk van. Nem akarok neveket említeni, de olyanokon fordul, akiknek az adottságaik megvannak a vonzáshoz. Voltak ilyenek, akik elmentek, például Gyusza, és vannak most is ilyenek, például a Gyuri, aki mint egy Jehova Tanúja, még a vonaton is vonzza az embereket. Vagy Laci és Bandi, aki sok embert elért. Náci is összehozta a maga népét, és az első, a második nemzedék több tagja is. Én magam nem tudtam. A csoportomat is Lacitól örököltem. Hát igen. A domonkos templom, a „Domi”, illetve a Rezső téri templom tele volt emberekkel. Hihetetlenül nagy hatású ember volt. Most is nagyon keményen és előrelátóan ő viszi a Bokrot. Ha ő nem kapja össze az embereket, akkor a Bokor nagyon megsínylette volna Gyurka halálát. Szóval tenni képes, karizmatikus emberekből egyre kevesebb van.

Ugyanakkor ott a kettes régió. Száz ember, két KV-képviselővel. Csupa fiatal, akiknek nőniük kell. Két éve a Bokorünnepet ők csinálták, és nagyon jól. Nem érzik még az erejüket, családot alapítanak, tanulmányaikat végzik. Türelem kell még hozzájuk. Például a Berci – nagyon értelmes, jó adottságú, jó gondolkodású fiatalember. Jobban kellene aktivizálni. Gyurka értett ehhez. Nem azt mondta: Gyertek, ha van kedvetek, hanem: Ezt csináljuk meg! Nem lehetett nemet mondani. Ez a karizmatikus ember. Valaki a Gyökérben mondta minap, hogy ha nem lett volna a Bokor-csoportrend, hogy készülni kell, előadni, szervezni, akkor negyed annyit sem lenne képes megtenni. Fel kell nőni! A feladatok növelik meg az embert: Kapd össze magad, és csináljuk meg! Ha nem sikerül, nem számít. A munka számít. És ha sikerélmény van, akkor a következő már könnyebb, és lesz önbizalmad. Ezt kellene a növelni fiatalokban. Én is inkább lökdöső vagyok, mint hogy magam menjek bele, de amikor előjött ez a Bokortábor-ügy, hát... A közösséghez tartozás, az ilyen közösséghez tartozás élményét mégiscsak a Bokortábor adja meg. Hát nem tudtam megállni, és jelentkeztem... És aztán még jelentkezett ez is, az is, és most már tizenötven vagyunk. Itt van megint ugyanaz a kezdeti impulzus, csak kicsiben. Személyesen kell megszólítani az embereket, nem drótposta vagy plakát útján! Ahogy Böjte Csaba mondta az egyik Bokortáborban: elindul az ember, és egyszer csak ott egy fal, és ahogy közelebb megy hozzá, hát látja, hogy csak köd.

Még egyet kérdezek. Nekem állandóan visszatérő kérdésem, hogy mit lehet mondani egy ismeretlen fiatalembernek, ha rám talál, miért jöjjön el egy csoportba, egy közösségbe, és miért pont ebbe. Te mit tudnál mondani neki azon kívül, hogy gyere el közénk?

Ehhez szektás adottság kellene, ami nekünk nincs meg. Ott vannak nyitott gyülekezeti programok, ahol ezeket az újakat azonnal átölelik. Egy ilyen kis, zárt közösségben ez nem oldható meg. Próbáltuk mi is a Bokorportán filmvetítést vagy az ökocsoportot, de nem jöttek. Ha egy szektába bemész, akkor szeretettel megfognak, körülvesznek, azonnal megérezed a légkörét. Van olyan ismerősöm, aki ötven éven felül, katolikus múltját otthagya csatlakozott egy ilyen közösséghez. Ezek persze nem töltetkező gyülekezetek, hanem leadók, de hatalmas a vonzásuk olyanokra, akik a közösség melegére vágyanak. Ezekben határozottan érezhető szeretetlégkör van. Mi is abban vagyunk a mi kis közösségünkben, de a kívülről jövővel nem tudunk mit kezdeni. Györgyiné is jelentkeznek a Bokorportálon, és nincs, kihez küldje, hova hívja meg őket, nincs, aki felkarolná, bevezetné, növelné, és alkalmassá tenné a közösségi munkára. Pedig itt van minden érték, minden érték elérhető, hozzáférhető, van szeretet is, munka is és együttérzés is. „Tanítványá lenni és tanítványá tenni” – ahogy Gyurka bácsi mondta. Megmaradnak ezek a szlogenek a fejben és a szívben is. Igen, valamit ki kellene nyitni, de ehhez is idő és ember kell.

Aztán már csak beszélgettünk, úgy szabadon locsi-fecsiztünk, mint akik már évek óta ismerik egymást. Valamit meséltem neki az én családi életemről is, hiszen adatokat alig tudunk egymásról. És az adatok fontosak. Felírta a drótpostacímét és a telefonszámát is. Elbúcsúztunk abban a tudatban, hogy kicsik és nagyok, erősek és gyengék – mind testvérek vagyunk Isten Országában. Aztán elváltunk. Elváltunk?

*A beszélgetést egy diktafon rögzítette.
Összeállította: Trásy Éva és Farkas István*

GARAY ANDRÁS

ÉS MÉG MIRŐL?

És még miről... – adtuk a címet ennek az előadásnak és joggal kérdezhetitek, meg mi van még a szereteten kívül. Miről lehet itt még beszélni, a család, a közösség, a Bokor és Náci által kifejtett gondolatokon túl? Van-e még valami a szereteten túl, amiről érdemes beszélni illetve, ami a szeretetünkön túl van érdekes-e egyáltalán? Erre azt kell mondani, hogy nincs, vagy már túl van azon a kompetencián, amit itt mi most fontosnak gondolunk. Akkor hát miről lehet itt még beszélni?

Azonban azt is meg kell kérdeznünk önmagunktól mi az, ami gátolja bennünk a szeretet kifejeződését, kialakulását, a jobbat és többet szeretést? Vajon az, hogy hamar a szeretetünk végére érünk, mitől van? Mit kell érte tennünk, hogy ne így legyen. Kimerítettük-e azt az eszköztárat, ami potenciálisan lehetséges számunkra?

Olyan ez, mint egy dudás, aki csak akkor tud a kezeivel játszani és gyönyörű dallamokat kicsiszolna a hangszeréből, ha közben fújja – ha úgy tetszik, belefújja búját, örömét – a birkabőrbe. És egyensúlyba kerül az input és az output, mindig lesz nyomás, játszani: azaz szeretni való. Mert a szeretet tank kiürül, ha nem is egy nap alatt, de évek alatt, az ember elveszíti energiáit, kiég, és csak félve állapítjuk meg itt a Bokorban is egymásról, x vagy y úgy megváltozott, kiégett, már nem csinálja tovább. Pedig milyen lelkes volt, „csak úgy lángolt a szíve”.

És nem csak egy ilyen mechanikus egyensúlyi dologról van szó, hanem mindannyian érezzük, hogy „annyira bonyolult lett minden, hogy csak a kivételes értelem képes úrrá lenni rajta: mert immár nem elég jól játszani a játékot. Hanem minduntalan felmerül a kérdés: ezt a játékot kell-e egyáltalán játszani és melyik a helyes játék” – írja Wittgenstein már vagy 100 évvel előttünk.

1. A ma embere

Így hát önmagunkba kell néznünk. S ahogy egy problémás gyereket elvisszük a pszichológushoz, nekünk is alapvető kérdéseket kell tisztáznunk. Az alapvető kérdések túlmennek a mindennapi kenyérgondokon és a személyi érettségünk szintjét vizsgálják. Ki vagyok én? Ez az önismeret útja:

Mi motivál bennünket?

Kényszer, hogy másoktól elismerést nyerjek, vagy hívás, hogy önmagamot kibontakoztassam mások javára. Mi a létezésünk témaköre? Mi felé vonzódunk? Önmagunk és önértékünk, vagy a külső világ felé és a hívó érték felé

Mi az irányultságunk? Tekintélyre irányul és vakon követ valamit, vagy az értékre irányul, minden felszólítás nélkül tesz valamit. A múltra irányul - ismételve múlt alapparancsait és fáradozva, hogy azt végképp eltörölje, vagy a jövőre irányul, hol a múlt csak ugródeszka az újabb értékek felfedezésére

Milyen a növekedésünk? Állandósult, tehát statikus, hol nincs növekedés, nincs tanulás, nem vagyunk képesek alkotóan közeledni egy új helyzet felé és ismételjük a múlt alapparancsait, vagy dinamikus, ami azt jelenti, hogy tudatában van az értéknek és van hozzá érzeke, ezért növekszik, fejlődik és képes az új helyzetekhez alkalmazkodni.

Milyen a büntudatunk? Sürgetjük-e a büntetést és a bűnhődést, mely sokszor nem arányosan a megsértett értékkel, vagy látjuk a jóvátétel szükségességét, de úgy, mint a jövőre irányuló érték átrendezését, és arányosan a megsértett értékkel.

Milyenek a változásaink? Hirtelen, gyors változások jellemzik a lelkesedéstől a mélybe zuhanásig, vagy fokozatos a fejlődésünk és arányos a lét majd minden dimenziójában

De nézzük meg a vallásosságunkat, a hitünket is egyben, mert a fenti általános elveket a vallás, az Isten és ember viszonyaiba rendezve még jobb tükröt tarthatunk magunk előtt, azaz, hogy a vallásosságunk belülről bontakozik-e ki bennünk, vagy kívülről (törvények, szokások, rendek alapján) meghatározott.

Mert míg az első esetben az mi magunk vagyunk, a második módon csak egy ruha rajtunk, amit vagy félünk levetni és szorongatjuk, mint a babaruhát, mert biztonságot ad, vagy egyszerűen ledobjuk magunkról.

Ma, ha körülnézünk, mindenki válságról beszél. Gazdasági válság, politikai válság, morális válság. De a fentiek tényében már azt láthatjuk, hogy minden válság alapja az ember válsága. De lépünk az emberen is tovább. Az ember kapcsolatokba ágyazott lény, aki lesöpör magáról mindent, ami nem működik az életében. És lesöpri Istent is, pontosabban azt az istenképet, amit tanult, amit mutattak neki, ami ma van. Tehát a válságok legfőbb oka az istenkép válsága.

Mert egy torz Istenképből torz emberek következnek, akik torz társadalmakat hoznak létre, torz egyházakat, torz gazdaságot és lassan úgy érezzük, hogy nincs menekvés ebből a lefelé húzó örvényből. És mi most itt élünk ebben az eltorzult világban és keressük és megteremtteni akarjuk az Istennek az országát.

Tehát újra kell fogalmaznom önmagam: ki is vagyok valójában, hol állok, tartok ezen az úton.

2. A ma Istene

„Istent még senki nem látta” – tehát csak az emberi tapasztalás, gondolkodás, hit, személyesség alakította ki azt az istenképet, amit ma gondolunk, ami megjelenik az Egyházak tanításában. Abban a tanításban mely évtizedek óta – itt Európában – veszi el az emberek szimpátiáját és tömegesen hagyják ott az Egyház által képviselt dolgokat. S ha formálisan még ott is vannak, moráljukban, gondolatainkban, mindennapos életvitelükben már nem követik. Tudunk erre rengeteg példát is mondani. És bizony, amikor a népszámlálás kérdőívét kitöltöttünk magunk is elbizonytalanodtunk, hogy beírhatjuk-e még, hogy katolikusok vagyunk. Nyilván ezen túléltünk (és gondolom életkor függvényében beírtunk valamit) de „titkon éreztük”, hogy, ha igazából válaszolnánk azt íránk be: vallásos vagyok a magam módján – és a vallásszociológiai szerint ez ma messze a legnépesebb réteg a társadalomban (kb. 50 %-az az embereknek válaszol így, szemben az vallásos vagyok az Egyház tanítása szerint a népesség 10%-val). Ha kitekintünk – például az Érted Vagyok segítségével - a nemzetközi teológia világában láthatjuk a vitákat, s a különvéleményeket, és ahogy Gyurka bácsi többször – valljuk be elégedetten - megjegyezte, szinte minden valamire való teológus összerúgta mára port a Hittani Kongregációval. Az Egyház Jövőkutató Intézete- mert ilyen is van (neves teológusokkal, szociológusokkal, szakemberekkel) - vagy a változás azonnali szükségességéről beszél, vagy sürgeti a fundamentalizmushoz való visszatérést. Mindkettőre látunk is egyre gyakrabban szép példákat.

És ne gondoljuk, hogy ez csak egyházvezetési ügy. Bár tudjuk, hogy az Egyház nagy monopóliuma az Isten, hogy amikor erre gondolunk, az ugorjon be, amit ő mond Istenről. Mi magunk is hányszor mondjuk azt: nem kell ezzel foglalkoznunk, nem a mi dolgunk,

bíznunk kell, vagy még megspékeljük a „pokol kapui sem vesznek erőt rajta” jézusi mondásával. Vagy ha nem az Egyház a Bokor fundamentalizmusába jutunk, amit viccesen így mondhatunk: benne van a KIO-ban vagy nincs. Ha benne van: ott a megoldás, ha nincs akkor nem is fontos.

Mindezek csak jelenségei annak a ténynek, hogy az Istenről való elképzeléseink nem működnek. Az, amit várnánk, amit képzelünk, amiben hiszünk, nem működik, vagy tömegesen nem működik. A nem működés meg könnyen belátható: az istenkép nem tud összekapcsolódni az emberrel, ki Isten képére lett teremtve. Persze kikiáltjuk ezért az embert hibásnak. Valljuk be nem mai találmányként. És valljuk be öntudatosan azt is, az hogy mi működünk az azért van, mert az istenképünk működőképessé tesz bennünket. És ne feledkezzünk meg eltávozott és itt élő nagyjainkról. Gyurka bácsi, Bandi bácsi, Feri bácsi, Barna vagy Laci hihetetlen nagy munkát végeztek.

De lássunk egy - két példát erre az istenkép sokszínűsége és lássuk be, hogy bennünk is hogy harcolnak ezek egymással, pl. Ki Jézus?

Teológia az újszövetség alapján (elsősorban Pál)

Az ember és Isten közötti viszony megromlott Ádám vétkeivel. Ezt a viszonyt Jézus Krisztus megváltó áldozata állította helyre: a kereszthalál kiengesztelte a haragvó Atyát és ezért Jézus Krisztust az Atya feltámasztotta és legyőzte a halált: Jézus vére lemossa az emberről a bűnt és megváltott minket a halálból.

Teológia jézus tanítása alapján

Az emberek félreértették Istent. Jézus eljött az Isten világából, hogy bemutassa, milyen az Isten valójában, Meghirdette az örömhírt, a szeretet országát, ezért elfogták és kivégezték, s mivel a kereszten is megvallotta az Istenhez tartozást, nem lépett ki a szeretet világából, visszament az Atyához. És nekünk követőinek is így kell cselekednünk és az Atya bennünket is befogad.

Teológia a gnosztikus tanítások alapján

Az Atya első teremtménye Jézus, ki első a teremtettek között. Ezért az Atya első teremtménye különböző történelmi időszakokban és kultúrákban eljön és meghirdeti az Isten valóságát, az Istenhez vezető utakat. Ő történelem őt Ehnatonként, Buddhaként, Szókratészként, Jézusként, stb. ismerheti meg, kik mind ugyanannak az első teremtménynek megjelenési formái Jézus a történelem alapján

Jézus Krisztus történelmi személy, a qumráni esszénus közösség tagja, melyre ráaggattak számos mitikus elemet, tanítását és a teológiáját összeollózták a kor vallási megfélemleni akarásának és hiedelmeinek sokszínűségéből és a történelmi Jézus és a hit Krisztusa között számos ellentmondás van. Pl. kánaánita természetvallások a meghaló és feltámadó Istenről, hol minden összel rituálisan megölték Isten és tavasszal feltámasztották. A tavaszi napéjegyenlőség rituális szex orgiái, hol az Isten egyesül az emberrel, a Moloch kultuszban a Bika véráldozat, mint a bűnöktől való

megtisztulás, Héraklész (ember és Isten gyermeke, népének megváltója, aki alászállt a poklokra. stb. És ott a felirat a denderai Ízisz templom falán: Ízisz mondja: „Ti, akik megfáradtatok, gyertek hozzám, nálam felüdülést találtok”.

3. A Holnap embere

A holnap embere – mint érett személyiség - személyességre vágyik Istennel. És elindul egy úton, mely ma nagyon nincs kivilágítva és sokszor tapogatóznia kell, és könnyen szakadékba esik vagy eltéved. De mégis egyre többen járnak ilyen utakon – ha nem is mind szimpatikus nekünk és vallásosságunk okán tiltakozunk ellene vagy máglyát is gyűjtünk.

Mert mi történt? Ha az inga kileng, előbb-utóbb visszaleng és lázas keresés indult meg: hogyan is van ez az ember és Isten dolog?

Az erre a kérdésre érzékeny ember másként kezd tekinteni önmagára. Pszichológiai kutatások nagyon átírják ma ez ember önmagáról alkotott képét. A kutatás és a világ kinyílása az utazás, internet, más kultúrák és vallások, ember és istenképek megismerése következményeként, az ember átérzi, hogy saját kultúrája milyen gettó a szabadon szárnyaló gondolatai előtt.

A kérdés, mely szerintem alapkérdés – ma így fogalmazható meg. Él a Bennem az Isten lelke, vagy nem él? Bővített mondatban: a teremtettségben Isten a saját lelkét belénk leheli-e? Tehát van-e az ember személyiségén belül egy isteni rész vagy nincs?

Erre lehet igennel válaszolni, ahogy Szent Pál még a tesszalonikaiakhoz írja: „Maga pedig a békesség istene szenteljen meg titeket mindenestül, hogy a ti egész szellemetek, mind lelketek, mind a testetek fedhetetlenül őriztessék meg a mi Urunk Jézus Krisztus eljövételére”. Magyarán az ember hármasság. Ahogy az Isten hármasság, az ember is az. „Amint a mennyben úgy a földön is”. Pál szerint össze kell törni a cserépedényt, hogy a bennünk lévő kincs a napvilágra kerüljön. Ha csak test vagyunk – akár egy szeretetkapcsolatban is csak egy szálból sodorjuk a köztünk lévő kötelet, ha test és lélek már négyből, de ha a magunk és a másik hármasságát komolyan vesszük már kilencből. A kilenc szálból sodort kötélt, szinte elszakíthatatlan.

Jó jó, ez így van, de mi ezzel a baj? Hát az – és lehet, hogy meglepődtök-, de ez nem katolikus tanítás. A 4. Konstantinápolyi zsinaton (869-ben) hoztak egy dogmát, melyben az ember személyiségét úgy definiálták, hogy testből és lélekből áll (tehát az addigi hármasság helyett – test, lélek és szellem) csak két részből, azaz megfosztottak bennünket annak hitétől (és valljuk be gyakorlatától) hogy az Isten lelke bennünk él. Ez a lépés beláthatatlan következményekkel járt, hiszen a felvilágosodáskor - a tudományos gondolkodás hatására a lelket beszuszakolták a test egy bonyolult funkciójába és utat nyitottak a csak testben gondolkodás, azaz materializmus előtt. Gondolhatjuk, hogy miért hozták ezt. Fantáziátokra vagy történelmi ismereteitekre bízom. Érdekeset olvastam a keleti

egyházak elszakadásának okairól. Nem politikai, gazdasági vagy hatalmi okok játszottak abban szerepet, hanem az un. dogmafejlődés elutasítása. Magyarán megunták, hogy a nyugatiak állandóan változtatták, fejlesztették őket. A keleti egyházak csak az első 6 egyetemes zsinatokon (681-ig) hozott dogmákat fogadják el, tehát az ottani tanításban még él az a hármasság ténye. És ezért is a spirituális élet nagyon intenzív és ma Magyarországos is hatalmas vonzása van. Ma bizony sokan Athosz hegyére emelik a tekintetüket. A keleti egyházatyák egy mondatos összefoglalása Szent Atanázstól származik: „Isten emberré lett, hogy az ember istenné legyen.”

Tehát az alapkérdésre válaszolhatunk igennel és nemmel. Ha igennel válaszolunk (és ezt komolyan is gondoljuk) lázas nyugtalanság vesz rajtunk erőt: Isten lelke bennem hol, hogyan és hogyan tudom Őt megismerni, megtapasztalni és teret engedni Neki magamban? És ezen az úton - ami a Bokorban is sokakban lezajlik – az emberkép változása után az istenképek megváltoznak. Mit kell csinálnom? Hogyan kell lebontanom az egóm gátjait, hogy Isten érvényre jusson bennem.

De válaszolhatok nemmel is. Isten nem lakik bennem, de a személyiségem olyan lehet, hogy a tőlem független Istent (Lelket, Atyát, Fiút) megismerhetem, ráhangolódhatok.

Ha a két választ a praxis oldaláról nézzük, alig találunk különbséget.

4. A holnap istenkapcsolata

Tehát utak Istenhez? Mielőtt erről beszélne meg kell kérdezni: hihettünk abban, hogy az emberiség jövője attól függ, hogy az ember miként lesz képes felülemelkedni önmagán és átszellemesülni és a visszatérni az Isten világába, az Isten szempontjai szerinti életbe?

Látva a válságokat, azt gondolom, semmi másban nem hihetünk, tehát akár a mi személyes szeretetünket vagy annak hiányait nézzük, akár az emberiség nagy gondjait - a válasz itt van.

Valószínűleg nem sok újat mondok és az utak és módszerek egy-egy emberen belül is összeadódnak. És itt nincsenek receptek, csak az egyéni utak és a közösségi tapasztalat és tanúságtevés segítheti közös utunkat.

az azonosság útja

Gyurka bácsi teológiájának alapvető tézise ez (természetesen 2000 éves múltra vezet ez is vissza), hogy a Jézussal való magatartás azonosság jutalma a létazonosság, a következménye a sorsazonosság. Tehát ha az Istennel kapcsolatba akarsz kerülni a lét síkján is a szeretet magatartását kövessed: „Adzsi ember legyél a kapzsi helyett”. Az adással saját magunkban teljesítjük ki a teremtés folyamatát, hiszen boldogságunk csak az osztozásból származhat, hiszen ez legfelsőbb lényegünk. Legyen ez szabad, áramló (flow), viszonzást nem vár. Ezzel felszabadítjuk az isteni természetünket. Törekedjünk az idő, pénz szeretet adására, adjunk többet ma, mint tegnap.

az erények útja

Az ember lényege a morális fejlődés. Ez belső erőfeszítés és tudatos munka eredménye. A bennem élő Isteni Lélekhez (vagy Szellemhez –és itt zavaró a magyar nyelv fogalmi pontatlansága) úgy juthatok, ha a körülöttem – előtte – lévő burkokat leszedelem magamról, vagy kitisztítom, gyógyítom. Ez a két burok: a testem és az én lelkem. Mivel minden mindennel összefügg, ha a testem és a saját lelkem transzparensé válik, megnyitja az utat az Isteni lélek előtt.

Nem új találmány ez sem, csak hogy példát mondjak a legtöbb kontemplatív szerzetesrend szigorúan vegetáriánus (pl. karmeliták), nem beszélve a keleti vallások joga gyakorlatairól, a körünkben is népszerű szent táncokról: magyarán ép test és ép lélek. Tehát – bármennyire is távolinak gondoljuk- az egészségtudatos élet, táplálkozás egyfajta belépőjegy a spiritualitás világába is.

A saját lélek tisztítása pedig az erények gyakorlása. Tádé ebben nagy segítségünkre volt. Csak röviden összefoglalva: az emberben akarati, érzelmi és gondolati erények vannak. Az ezek tudatos építése, fejlesztése teszi a saját lelkünket transzparensé. Sok módszer van erre és talán az a legjobb, ha mint egy tanulási folyamatban ezeket végig elmélkedjük, adunk egy hetet mindegyiknek és felírjuk a hűtőszekrény ajtajára vagy a noteszünkbe, hogy ez a hét mondjuk a béketűrés erénye növelésének a hete. Erre gondolunk, elmélkedünk, hozzá olvasunk, beszélünk róla. S ha van 36 erény, mert miért ne legyen ennyi, hiszen a teljesség száma a 12 és $3 \times 12 = 36$) 36 hetente végigértük és reményeink szerint egy magasabb szintre emeltük őket. És persze az evangéliumokat is segítségül hívhatjuk, hol Jézus a Hegyi beszédben módszert ad az erények növelésére – és itt visszatérünk a hagyományosabb vallási eszköztárhoz -, hol a birtoklásnak (akaratvilág) az adakozás, a belső feszültségnek (érzelem világ) az imádkozás, a szétszórtságnak (gondolatvilág) a bőjtölés a javasolt megoldása.

Az azonosság útját és az erények útját Anzelm Grün, a magasból építkező lelkiségnek nevezi, és figyelmeztet bennünket, hogy a fiatalkori ideák korlátosak és mellettük a mélyből forrászó lelkiség útja ajánlható. Így a harmadik út:

Krisztussal való átítatás útja –de mondhatjuk hagyományos Bokorbéli vagy egyházi útnak is

Önerőből erre nem vagyunk képesek, szükségünk van a kegyelemre. Ez az út elég ismert a számunkra, de a mai szellemi vezetők (akár a „pálferi jelenséget” is idegondolva) összekötik a Jungi mélylélektani vonulatokkal, amit talán Anzelm Grün említett könyvének meseelemzései is mutatnak: A Holle anyóban a kislánynak be kell ugrani a kútba, hogy azon a virágos réten találja magát, ami visszavezető őt önmagához. És a magyar népmesék is ezt bőven sugározzák, hallhattuk is ezt Szabó Gyuszitól egyszer. Visszatérve a keleti egyházatyákhoz, azért nyugatiak is

voltak, de Aquinói Tamás dominikánus teológiája kiütéssel győzött a ferences Dun Scottussal szemben.

Ezen az úton az alázat, az aszkézis, az imádságos élet, Krisztus (Fiú) központúság a főbb jelzőkövek, persze már megújítva sok módszerrel, gyakorlattal legyen az dráma pedagógia, vagy láthatatlan evangélium. A karizmatikus utak, vagy a hagyományos utak is ajánlhatók.

És végül egyre növekvő módon és sokszor kommerszianizálódva jelentkezik, mondjuk így

a belső utazások útja

Hol a kereső és Istenre nyitott, de egyházakat elutasító emberek és sokszor mi magunk is keresik Istent és a vele való kapcsolatot. Az ezoterika és keleti vallások útjai eredményeit ma nem lehet megkérdőjelezni sem megkerülni. Ezek lényege az, hogy az ember induljon el egy belső utazásra. Itt rengeteg iskola és módszer van. Sajnos az élményen túl a legtöbben nem jutnak el a szeretet gyakorlati megvalósításáig, de az biztos, hogy élhetőbb életet élnek és szerethetőbb emberek lesznek.

Az utak itt már nagyon szerteágazóak, s míg egyesek Istent teljesen kihagyják dolgokból, mások a bennük lévő isteni erőnek tulajdonítják azt az utat, amin járnak, a megélt változásokat, az erőfeszítéseiket és azok eredményeit. Azt gondolom - utalva a Jakab levélre – a hitek cselekedetek nélkül halottak és a ténylegesen megtapasztalt élmények, inspirációk, intuíciók és belső látások eredményeként el lehet ezen utakon is jutni a szeretet mindennapos megéléséhez és a világ átszellemesítéséhez ők is nagyban hozzájárulnak.

Mivel ezek a csoportok lassan világméretű mozgalommá, sőt egyházakká szerveződnek nem lehet egy kézlegyintéssel elintézni, sőt tanulni lehet tőlük. Valószínűleg a globalizálódó világ globális vallása csírái ezek és szinkretista módon szippantják be a legjobb keresztény hagyományokat. „Nem az a kérdés milyen világ vesz körül bennünket. hanem hogy milyen világ él bennünk – írja Popper Péter.

Ha az Istenkeresés új útjait megismerjük és komolyan vesszük, azt láthatjuk, hogy nincsenek olyan távol egymástól, és ha jó szándékkal párosulnak, együtt sokat tehetünk.

Azonban egy nagy kérdés felvetődik. Hogy az igényes és időt rászánó nem rutinszerű istenkeresés végén milyen Istent fogunk találni? Bár Jézus a hitkérdésben nagyon megengedő, hiszen sokszor mondja: legyen neked a te hited szerint, ezzel elismeri, hogy nagyon különbözőek, egyéniek lehetnek a hitek. Mert isten nem a hitekhez, nem a vallásokhoz és a felekezetekhez tartozik, hanem az emberhez. Ő nem a hitnek az Országát hirdette, hanem a szeretet országát.

5. A holnap Istene

Mondtam az elején, hogy tudomásul kell vennünk, hogy az Istennel kapcsolatos hitünk, hiedelmeink egy része nem működik. Becsületesen elkezdjük keresni Istent, és óhatatlanul a vallásokba botlunk.

Egy vallás csak akkor sikeres, ha az emberekkel elhíteti, hogy szükség van rá. És a vallások sikeresek

akarnak lenni és erre nagyon sok eszközük van. A vallások nemcsak az istenképet monopolizálják a másik monopóliumuk a halál, a bűn és az ítélet, magyarán a félelem. „Felejtsd el, hogy van fejed” (C. Lubich egyik emblematikus mondata volt), hallgass ránk, mi mondjuk majd a tutit. Aki nincs velünk, Istennel sincs. Azt gondolom, túl vagyunk már a valláskritikán és mi magunk is sok vállalható értéket találunk a vallásban. De tudomásul kell vennünk, hogy a spiritualitás megtalálása a vallásoktól sok esetben eltávolít bennünket. A BNT-n az ifjúság körében végzett felmérés is ezt mutatta. Tehát a lelki élet útjai, a spiritualitás ilyen értelemben kockázatos. És a vallás is változik, alakul és szerencsésen alakulhat a szerepe a mi életünkben is. És sok embernek életében nagyon pozitív szerepet játszik és sokszor lehet a spiritualitás előszobájának tekinteni.

De, a vallás tanított arra, hogy szükséged van egy közvetítőre ahhoz, hogy Istennel kapcsolatba kerülj, holott a holnap embereként azt gondoljuk, hogy kapcsolatba kerülhetek vele egyszerűen, ha tiszta és igaz módon Istent keresve élet az életünket.

De a vallás parancsolt rá az emberre, hogy szeressük Istent, holott a holnap embereként azt gondoljuk, hogy lehetetlen őt nem szeretnünk.

De a vallás tanított arra, hogy Istentől és a többi embertől elkülönítetten létezőnk, holott a holnap embereként azt gondoljuk, nem különülünk el egymástól.

De a vallás hintette el az emberekben a félelmet Isten haragjától, de a holnap embereként azt gondoljuk, Isten nem megteremti, hanem eloszlatja a félelmeinket.

De a vallás teremtette meg azt az Istent, aki hatalmas és uralkodik rajtunk és a világon, de a holnap embere azt gondolja Isten legnagyobb ajándéka, hogy megosztotta velünk isteni képességeit, hogy olyanok legyünk, mint Ő.

Így gondjaink lehetnek. Mert a holnap Istene nem különül el tőlünk, sem a világtól és mindenütt jelen van. Mert a holnap Istene szükségtelen, nem volt szüksége sem a Fia halálára, sem a mi hitünkre, imánkra, sem a szolgálatunkra. Mert a holnap Istene nem zárta le a kinyilatkoztatást és folyamatosan kommunikál velünk és folyton változik. Mert a holnap Istene Nem rendelkezik nemmel, fajjal, formával, nagysággal és az emberre jellemző tulajdonságokkal. Mert a holnap Istene feltételek nélkül szeret bennünket és senki felett nem mond ítéletet és senkit nem büntet meg.

6. Befejezés

Amiről most beszéltem arra kívánt benneteket inspirálni, hogy ha megrekedünk az egyéni, közösségi vagy bokrbeli utunkban – legyen az pasztoráció, vagy karitás, vagy csak a jövő féltése, vagy ha csak szeretnénk tapasztalatokat szerezni Istentől, vagy ha a világ válságoktól szenvedő sorsa felett sopánkodunk: van egy út, ami egyéni közösségi és emberiség léptékű megoldásokat kínál. A spiritualitás

útját sokszor háttérbe szorítottuk, nem tartottuk praktikusnak, hasznosnak. Pedig önmagunkat megmutatni így is lehet, hiszen a körülöttünk élő emberek arra várnak, hogy az Isten és ember alapkérdéseire válaszoljanak.

De ugyanakkor érezzük az erőnk is elfogyott, az ellenálló képességünk csökken, a lelki élet hiányának tünetei felütik fejüket.

Ezért dolgunk is van.

A közösségek életében a lelki és szellemi élet igényét fel kell ébresztenünk és ennek nagyszerű valóságát fel kell tárunk. Akkor tudunk boldogan adásban, szolgálatban és szelidségben élni, ha a gazdag a spiritualitásunk. Keressük ennek útjait. És éljük meg határozottan, ami ebből következik, a hegyre épült város tudatát, virtuális valóságát. Ez majd elvezet a tényleges valósághoz is.

A múltunk, a jelenünk és a jövőnk miatt is nagy dolgok letéteményesei vagyunk. A látásunk a holnap látása. Vágyunk arra, hogy mihamarabb bekövetkezzék. A mai élet versenyfutás az idővel. A rombolás és az építés harca folyik. Legyünk bátrak, ha úgy tetszik kalandorok.

És még miről ismerjenek meg bennünket. Arról, hogy a holnap Istenének és emberének a követői vagyunk.

Dunakeszi, 2011. november 17.

GROMON ANDRÁS

MEGTORPEDÓZOTT PÉLDABESZÉDEK EGY MÁTÉI SAJÁTOSSÁG

Átlapozva evangéliumkommentárjaimat, különös jelenségre figyeltem föl: tudatosult bennem, hogy néhány példabeszédnek csak egy-egy részlete tekinthető hitelesen jézusinak, mert az evangélisták vagy beleírtak, vagy hozzátoldottak olyasmiket, amik az ellenkezőjükre fordították, vagy legalábbis megváltoztatták az adott példabeszéd eredeti mondanivalóját. Azután az is kiderült, hogy ezek között csak egy olyan példabeszéd van (a „gonosz szőlőművészekről” szóló), amely mind a három szinoptikusnál megtalálható, olyan nincsen, amelyik csak Lukácsnál lenne meg, viszont van még öt olyan, amelyik csak Máté evangéliumában van benne – vagyis egyértelműen mátéi jellegzetességgel van dolgunk.

Az alábbiakban kimutatom a betoldásokat/hozzátoldásokat, és így világossá válik majd a szóban forgó példabeszédek eredeti alakja, ill. eredeti mondanivalója is. Lássuk hát előbb a közös példabeszédet, azután a Máténál előfordulókat!

A gonosz szőlőművészek

Ez a példabeszéd egyike annak a négynek, amelyik egészen *különleges módon hangsúlyozza Isten jóságát*, irgalmasságát és türelmét (a másik három: Mt 18,23-33; 20,1-15; Lk 15,11-32), és ebből a szempontból döntő jelentősége van Jézus *istenképének* bemutatásában, sajátossága pedig Jézus *fiúi küldetésének* kiemelésében áll.

A példabeszéd eredeti formáját Mk 12,1-6 (Lk 20,9-13 // Mt 21,33-37) tartalmazza: A szőlősgazda (Isten) sorra elküldi szolgálait (a prófétákat) a szőlőmunkásokhoz (Izrael népéhez és/vagy annak vezetőihez), de azok mindegyikkel kegyetlenül elbánnak, a gazda azonban nem áll bosszút, hanem végül elküldi hozzájuk szeretett fiát (Jézust), mert még mindig reménykedik: **„A fiamat tiszteletben fogják tartani!”**

Az itt kezdődő betoldás (Mk 12,7-9 // Lk 20,14-15 // Mt 21,38-41) azután az ellenkezőjére fordítja a példabeszéd értelmét: szó sincs már a szőlősgazda (Isten) jóságáról türelméről és reménykedéséről, ellenkezőleg: **„Elmegy, elpusztítja a munkásokat, és másoknak adja a szőlőskertet!”** Ez azoknak a korai keresztényeknek a felfogását tükrözi, akik úgy gondolták, hogy miután Izrael elvetette Jézust, Isten elfordult a zsidóktól, és a „pogányokból” megtért új népnek, az egyháznak adta országát (vö. Mt 21,43). Hol van már itt annak az Istennek a képe, aki fölkelte napját jókra és gonoszokra, s aki mindenkit meg akar menteni (vö. pl. Mt 5,45; Lk 9,54-56; 19,10)?

A mellett a rettenetes kár mellett, amit ez a betoldás Jézus istenképének elcsúfításával (illetve a zsidóság és a kereszténység szembeállításával) okozott, szinte eltörpül, hogy a szerző egyszerűen figyelmen kívül hagyta a történelmi tényeket. Szerinte ugyanis a) Jézus biztosan megjövendölte, hogy ellenfelei meg fogják ölni, de ennek ellenére nem tért ki gyilkos szándékuk elöl (nyilván azért, hogy „véres engesztelő áldozatával bizonyítsa Isten igazságosságát”: Róm 3,25-26; 8,3-4; 2Kor 5,21; Gal 3,13 stb.); b) „jövendölésével” valósággal belekergette ellenfeleit a gyilkosságba (12. v.), ahelyett hogy óvta volna őket attól; c) ellenfelei felismerték benne Isten fiát és az örökösöt; d) (naivitásának csúcsa:) a zsidó „főpapok, írástudók és vének” (vö. Mk 11,27) úgy vélték, Isten fiának meggyilkolásával ölükbe hullik Isten öröksége.

A búza és a konkoly

E közismert példabeszéd (Mt 13,24-29) szerint egy gazda jó magot vetett a földjébe, de aztán felütötte fejét a konkoly is; szolgálai ekkor megkérdezték, hogy elmenjenek, és összeszedjék-e a konkolyt, ő azonban határozottan megtiltotta: **„Nem, nehogy a konkoly összeszedésekor kitépjétek vele együtt a búzát is!”** (Bizonytalan, hogy a 30a vers – „Hagyjátok mindkettőt együtt növekedni az aratásig” – eredetileg hozzátartozott-e a példabeszédhez, ugyanis a példabeszédek nem allegóriák, vagyis a felhasznált kép egyes elemeit nem szabad megfeleltetni a valóság bizonyos elemeinek; ezért valószínű, hogy az

„aratás” célzás akarna lenni Isten végső ítéletére, a „jók” és a „rosszak” szétválasztására. Ez más probléma, nem része az itteni mondanivaló tárgykörenek.)

A példázat *eredeti mondanivalóját* éppen az a *meglepő* mozzanat tartalmazza, amely *ellentmond* a korabeli „társadalmi” gyakorlatnak. Számos olyan irányzat működött ugyanis Jézus korában, amely – összhangban az ószövetségi alapelvvel: „Irtsd ki körödből a gonoszt!” (5Móz 13,6; 17,7; 19,19; 21,21; 22,22.24; 24,7) – a „bűnösök” kiküszöbölésével Isten „tisztá” népének közösségét akarta megteremteni. Mindenekelőtt a *farizeusok* mozgalmára kell gondolnunk; ők az *am ha arecet*, „a föld népet” akarták kizárni, az „átkozott népséget, amely mit sem ért a törvényből” (Jn 7,49), és azt vallották, hogy ők maguk alkotják Isten igazi népét (nevük – „elkülönültek” – a „szentek” szinonimája...). Az *esszénusok* rajtuk is túltettek: kivonultak a „bemocsolt szentélyből” a pusztába (Kumrán), és „az új szövetség gyülekezetét” akarták megalkotni. Ebbe a sorba tartozik *Keresztelő János* is, aki tanításával és alámerítési gyakorlatával azt a messiást hirdette meg, aki „megtisztítja majd szérűjét, összegyűjti búzáját a magtárban, a pelyvát azonban olthatatlan tüzzel fogja elégetni” (Mt 3,12)! És ne feledkezzünk meg a *zelótákról* sem, akik a megszállóktól és azok kollaboránsaitól akarták megtisztítani Isten népét (vö. Lk 13,1-3).

Mindezekkel *szemben* fogalmazza meg üzenetét Jézus (minden hallgatója számára, de talán különösen is „zelóta” lelkületűtől fertőzött tanítványainak címezve, vö. Lk 9,55): Isten nem tart igényt a ti ostoba buzgóságotokra! Ne tépjétek ki a konkolyt, hogy ki ne tépjétek vele a búzát is! Ne akarjátok Isten „tisztá” népét megteremteni: a „bűnösöknek” is helyük van benne! (Vö. Mt 13,47 és 22,10!) – Ez kétségtelenül megdöbbentő üzenet, de teljes *összhangban áll* nemcsak Jézus tanításával, hanem gyakorlatával is, hiszen ő feltétel nélkül egy asztalhoz ült „vamosokkal és bűnösökkel” (Mk 2,15), és a „kollaboráns” Zakeustól kért szállást (Lk 19,5 – különös tekintettel Lk 19,10-re!)

A példabeszédhez fűzött allegorikus magyarázatával (13,37-43) Máté teljesen elfedi az eredetileg *morális és missziós* jellegű üzenetet, és ehelyett az általa feltételezett *apokaliptikus végítéletre* irányítja a figyelmet, különös hangsúlyt téve „az Ország fiai” és „a Gonosz fiai” szétválasztására, illetve a törvényszegők tüzes kemencébe vetésére. Arról, hogy leírása idegen Jézustól, a következő jelenségek tanúskodnak: a) A magyarázat egyetlen szóval sem érinti a példabeszéd döntő mozzanatát, vagyis a konkoly kigyomlálásának megtiltását. b) Hemzsegnek benne a Jézustól idegen, de az apokaliptikában bevett fogalmak, például: Emberfia, az Emberfia országa, az Emberfia angyalai, tüzes kemence, az igazak fényes alakká válása. c) Bármilyen hihetetlenül hangzik is, ebben a hét versben Máté sajátos nyelvezetének 37

megnyilatkozása található meg; csak néhány példa: „akkor” (36. és 43. v; elbeszélő részekben Máténál összesen hatvanszor fordul elő, Márknál sosem, Lukácsnál kétszer); „odamentek hozzá tanítványai” (ld. még 5,1; 14,15; 24,3; vö. még 24,1; 26,17); „világ” (Mt: 9, Mk: 2, Lk: 3 előfordulás); „az e világi élet vége” (csak Máté használja); „mint a nap” (csak Máté, ld. még 17,2).

Máté már ennek az allegorikus-apokaliptikus magyarázatnak a betoldásával is nagy kárt okozott volna, de még rosszabb, hogy ennek a lényegét *betoldotta magába a példabeszédbe is:*

Egyrészt a 25. és a 27b-28a verset: „...*amíg az emberek aludtak, eljött az ellensége, konkolyt vetett a búza közé, majd elment... [A szolgák megkérdezték:] »Uram, nemde jó magot vetettél a szántóföldedbe? Honnan van hát benne a konkoly?« Ő pedig ezt mondta nekik: »Ellenséges ember tette ezt!«*” A gazda határozott válasza teljesen megalapozatlan: Honnan tudja hirtelen, hogy ellensége tetteről van szó, ha az éjnek idején történt, és sem ő, sem mások nem látták? De így kerülhet be az Ördög már magába a példázatba, hiszen az allegorikus magyarázathoz majd „megtudjuk”, hogy „a konkoly ... a Gonosz fiai” (38. v.). (Ráadásul a 25. v. logikátlan, stílustalan és fölösleges elővételezése és megkettőzése a 28a versnek, de nyilvánvalóan csak a 28a verset akarja előkészíteni: „*Ellenséges ember tette ezt!*”)

Másrészt – és ez a döntő – beoldotta a 30b verset: „*Aratás idején aztán majd szólok az aratóknak: Először a konkolyt szedjétek össze, és kössétek kévébe, hogy elégessék, a búzát pedig gyűjtsétek be magtáramba!*»” Ezzel ugyanis egyértelműen az „aratásra”, vagyis az apokaliptikus végítéletre hegyezte ki a példabeszédet, és a gyanútlan olvasónak (szentírás-magyarázónak?) eszébe sem jut valami másra gondolni; a jövőre vetett tekintet immár tökéletesen eltereli a figyelmet a jelen feladatáról: „*Ne gyomláljátok ki...!*”

Mellesleg van itt még egy apró mozzanat, amely arról árulkodik, hogy valóban Máté betoldásával van dolgunk, nevezetesen az „először” időhatározó: „*Először a konkolyt szedjétek össze...*” Mert bár a tűzelőben szegény Palesztinában szokás volt a konkoly összeszedése és fűtőanyagként való felhasználása, egyrészt a konkoly összeszedése az aratás során ténylegesen nem „először” történt, hanem amikor összeszedték a kévét, akkor a konkolyt nem szedték föl, hanem ott hagyták feküdni, és *utólag* gyűjtötték össze, másrészt viszont az „először” nagyon is megfelel annak, ahogyan az *apokaliptikusok* elképzelték a végső események lezajlásának sorrendjét!

A kerítőháló

„*Isten országával úgy vagyunk, mint azzal a kerítőhálóval, amelyet a tóba vetettek, és mindenfajta halat összegyűjtött*” (Mt 13,47).

Ezt a példázatot igen ritkán idézik, pedig lényegében véve *ugyanaz a mondanivalója*, mint a konkolyról szólónak (azzal együtt alkot ún. kettős példázatot), de attól eltérően csak *bennfoglaltan*

tartalmazza a „jó” és „rossz” (emberek általi, erőszakos) *szétválasztásának tilalmát*. – Vannak olyan jézusi képek, amelyek groteszk vonásaikkal győznek meg (pl. a teve áthaladása a tű fokán, a szűnyog megszűrése és a teve lenyelése, gerenda a szemben...), mások viszont magától értetődőségükkel, mint az itteni is: ha kerítőhálót vetnek a tengerbe, természetesen *mindenfajta* halat összegyűjt majd. Jézus *morális* üzenete, de ha úgy tetszik, *missziós útmutatása* tehát így hangzik: „Isten országa különböző típusú embereket fog össze – ezt el kell fogadnotok! Emberhalászként nem szabad Isten országát csak azoknak felkínálnotok, akiket magatokhoz illőnek vélték, vagy akiről úgy gondoljátok, hogy a legkevesebb nehézséget okozzák majd. *Mindenkit* hívjatok meg (vö. ismét Mt 5,15 és 22,10), ellentétben Izrael jámbor vagy kevésbé jámbor elitista csoportjaival, amelyek csak a hasonszőrűeket veszik föl körükbe!”

De akárcsak a konkoly-példázathoz, Máté a háló-példázathoz is allegorikus-apokaliptikus értelmezést csatolt, amely az ottaninak (37-43. v.) az itteni képhez alkalmazott, kivonatos ismétlése (13,48-50), s amellyel persze ismét a világ végi fenyegető ítéletet hangsúlyozza: „...*amikor [a háló] megtelt, kihúzták a partra, leültek, a jókat edényekbe szedték össze, a használhatatlanokat pedig kidobták. Így lesz az e világi élet végén is: kimennek majd az angyalok, kiválasztják az igazaktól a rosszakat, és a tüzes kemencébe vetik őket: sírás és fogcsikorgatás lesz ott!*” – A búzáról és a konkolyról szóló fenti magyarázat 4. bekezdésében említett jelenségeket megerősítik az itteniek: a) Ellentmondás van a kép és a magyarázat között, mert a kép csak különböző halfajtákról (gör. *ek pantosz genusz*) beszél, minősítés nélkül, az emberekre alkalmazott magyarázat viszont erkölcsi különbséget tesz jó „halak” és használhatatlan „halak” között. b) A 48. versbeli *szaprosz* jelző („használatlan”) *eredeti* jelentése („korhadt, rothadt, romlott”) nem illik a képhez, hiszen rothadt halak legfeljebb a piacon vannak, a tóban (normális esetben) nincsenek; ha viszont *átvitt* értelemben fogjuk fel („alkalmatlan, haszontalan, használhatatlan, rossz”), akkor ez már a példázat által használt *képbe* viszi bele a Máté-féle *magyarázatot* (ahogyan a búza és a konkoly esetében is láttuk).

Tízezer talentum elengedve

Ez esetben meglehetősen könnyű dolgunk van a példabeszéd eredeti értelmének megállapításakor, mégpedig elhangzásának előzménye alapján (Mt 18,21-22): Péter apostol megkérdezi Jézust, hányszor kell megbocsátania embertársának, ha az vétkezik ellene. Talán hétszer? Jézus válasza: „*Nem azt mondom neked, hogy akár hétszer, hanem azt, hogy akár hetvenszer hétszer is.*” Ez a válasz nem igényel különösebb magyarázatot: a *korlátlan* megbocsátást hirdeti – mert Jézus annak az Istennek a képviselője, aki korlátlanul megbocsát (vö. Mt 5,38-41.43-45; Lk 6,32-36). Az ezt követő, a szolgálival számadást tartó királyról szóló példabeszéd aztán „csak” *szemléltetése*

a korlátlan megbocsátás jézusi alaptételének (Mt 18,23-33):

Egyik adósa 10000 talentummal tartozik a királynak (ez az összeg a határtalan eladósodás jelképe, tízezerszer hatezer napi munkabért jelentett akkoriban), amelyet – mivel az nem tud fizetni – egyetlen kérő szavára elenged neki a király (vö. Lk 7,41-42!). A királytól távozva találkozik egyik szolgatársával, aki száz dénárral (száz napi munkabérrel) tartozik neki, de nem tudja megadni, ezért haladékért könyörög; hiába, mert ő az adósok börtönébe vetteti. A többi szolga jelenti ezt a királynak, aki ismét maga elé idézi őt, és ezt mondja neki: **»Gonosz szolgál, egész tartozásodat elengedtem neked, mivel kéreltél engem. Nem kellett volna-e neked is megkönyörülnöd szolgatársadon, ahogyan én is megkönyörültem rajtad?«**

Eredetileg itt ért véget Jézus példabeszéde, hiszen lényegileg ez a kérdés szemlélteti a feltétel nélküli, korlátlan megbocsátás alaptételét. Máté azonban hozzát teszi: „Ekkor megharagudott rá az ura, és átadta őt a hóhérsegédeknek, amíg meg nem fizeti neki egész tartozását” (34. v.). Ez a toldalék semmiképp nem tartozhatott bele Jézus eredeti példabeszédébe, mert ellentmondásban van a 27. vers ténymegállapításával: „Az úr szíve megesezt ezen a szolgán, elbocsátotta, és adósságát is elengedte”, visszavonja annak üzenetét, sőt *ellenkezőjére fordítja* a királyról/Istenről rajzolt képet: a végtelenül nagylelkű megbocsátás helyébe az igazságos megtorlást állítja (vö. Mk 12,7-9; Mt 22,7 és Lk 19,27.)

Állításomat megerősíti, hogy Jézus tanításának egyik *központi* mondanivalója éppen az igazságosság felülmúlása a határtalan és feltétel nélküli szeretet révén (ld. pl. Mt 5,20.45; 20,9.15b; Lk 6,32-36; 15,20.22-24.29-32; 18,14a). Ezt a *tartalmi* érvet megerősítő, fontos *formai* párhuzamot jelent Mt 25,27 és Lk 15,32, mert ott is egy feltételes módon megfogalmazott elvárással *ér véget* a példabeszéd: „Oda kellett volna adnod...”, „...örülnöd kellett volna”! (Bár nincs meg a teljes formai párhuzamosság, de ide sorolhatjuk Mt 20,15-öt is, hiszen az könnyedén hangozhatna így is: „És nem kellene-e jó szemmel nézned, hogy én jó vagyok?”)

Okos szüzek

„Az okos és a balga szüzek” példabeszédének csak az első fele tekinthető Jézustól származónak (Mt 25,1-4): „...*úgy áll a dolog az Isten országával, mint azzal a tíz szüzzel, akik fogták fáklyájukat, és kimentek a vőlegény fogadására. Közülük öten ostobák voltak, öten pedig okosok, az ostobák ugyanis magukkal vitték ugyan fáklyájukat, de olajat nem vittek magukkal, az okosok viszont fáklyájukkal együtt olajat is vittek edényekben.*”

Így, az apokaliptikus toldalék (az Emberfia váratlan, ráadásul fenyegető érkezése) nélkül nem olyan nehéz megfejteni a példázat mondanivalóját. *Formailag* megfogalmazva: Az olaj nélküli fáklya semmit sem ér. Ma talán úgy mondaná Jézus: áram nélkül mit sem ér a

villanykörte. *Tartalmilag* az okos és az ostoba építkezőről szóló példázat (Mt 7,24-27) igazít el minket, mert ott ugyanúgy okos és ostoba szereplőkről van szó, és Jézus a példázat „megfejtését” is közli. „Szubjektív” megfogalmazásban: aki hallgatja az ő szavait, tanítását, de *nem váltja tettekre* őket, az ostoba ember – és ne csodálkozzék, ha „élete háza” egyszer csak összeomlik. „Objektív” megfogalmazásban: Jézus szavainak meghallgatása és elvi elfogadása önmagában nem elég az Isten országába jutáshoz, ahhoz tettekre kell váltani őket. Aki így jár el, az cselekszik okosan. (Ugyanarról van tehát szó, mint amit tételszerűen és teljesen világosan a Mt 7,21 is tartalmaz, bár ott más a közvetlen mondanivaló.)

Máté azonban hosszú apokaliptikus függelékét csatolt a példabeszédhez, ezzel egyrészt érthetlenné téve, másrészt teljesen más mondanivalóval látva el azt (25,5-12): „*A vőlegény azonban késett, s ők valamennyien elszunnyadtak, és aludtak. Éjfélkor kiáltás hallatszott: »Íme, jön a vőlegény! Menjetek ki a fogadására!« Akkor felébredtek azok a szüzek mind, és rendbe hozták fáklyájukat, de az ostobák így szóltak az okosokhoz: »Adjatok nekünk az olajotokból, mert fáklyáink kialvóban vannak!« Az okosok azonban így feleltek: »Nehogy ne legyen elég se nekünk, se nektek, menjetek inkább a kereskedőkhöz, és vásároljatok magatoknak!« De amíg azok elmentek, hogy vásároljanak, megjött a vőlegény, és akik felkészültek, bementek vele a lakodalomba. Aztán bezárták az ajtót. Később megjött a többi szűz is, és így szóltak: »Uram, uram! Nyiss ajtót nekünk!« Ő azonban így válaszolt: »Amen, mondom nektek, nem ismerlek titeket!«*”

Máté ezzel ismét annak az éberségnek a fontosságára hívja föl a figyelmet, amelyre „az Emberfia késlekedése” miatt van szükség, vagyis az öskereszténységnek a parúzia (Jézus második eljövetele) elmaradása/elhúzódása miatt keletkezett válságára reagál a maga apokaliptikus-allegorikus fantáziálásával: a vőlegény Jézus, megérkezése a parúzia (világvége), a lakodalom a transzcendens Isten országa, az ajtó bezárása a végítélet és az örök büntetés.

Az iménti *tartalmi* érv mellett *formai* elemek is a betoldás hitelessége ellen szólnak. Jézus, a zseniális példázatköltő nem követett volna el ilyen hibákat: Az ostoba szüzek az éjszaka közepén mennek olajat vásárolni (ámbar az is lehet, hogy élelmes kereskedők lakodalom alkalmával éjjel is nyitva tartottak); egy keleti lakodalmas társaság bezárkózik (vö. Lk 14,23); a feledékenyeket/hanyagokat kizárással büntetik, noha jóváteszik hibájukat; az okos szüzek társfelelőssé válnak, mert nem akartak osztozni; a vőlegény nem ismeri a koszorúslányokat.

Túl a törvényeskedésen

A különböző mértékben kiosztott talentumok példabeszédét (Mt 25,14-27) leegyszerűsítő módon a talentumok kamatoztatásának tanításaként szokták értelmezni, de másról és többről van szó. A történet szerint azok a szolgák, akik megduplázták a rájuk bízott

pénzt, bemehetnek uruk örömlakomájára, aki viszont csak gondosan megőrizte, és hiánytalanul visszaszolgáltatta, az kemény szemrehányásban részesül: „**»Rossz és aggályoskodó szolga! Úgy tudtad, hogy ott is aratok, ahol nem vettem, és onnan is gyűjtök, ahová nem osztogattam? Oda kellett volna hát adnod a pénzemet a pénzváltóknak, így megérkezésemkor kamatostul kaptam volna vissza azt, ami az enyém!«**”

Ösztönösen azt kérdezzük: Nem járt-e el teljesen korrekt módon a harmadik szolga? Az úr ugyanis nem adott útmutatást arra nézve, mit kezdjen a rábizott pénzzel, márpedig más pénzével a saját szakállunkra gazdálkodni igen kockázatos dolog. Ezért ez a szolga a lehető legnagyobb biztonságba helyezi urának pénzét, így jó lelkiismerettel várhatja az elszámoltatást. És akkor éri a meglepetés, urának váratlan válasza; bár *az utolsó fillérig* pontosan elszámolt, azt kell hallania: „Te rossz és aggályoskodó szolga...!”

Nos, éppen itt, a harmadik szolga alakjában és viselkedésében, illetve az úr reakciójában áll az igazságosság iránti érzékünket provokáló, az igazságosságot megcsúfoló mozzanat, és ebből fakad a *példabeszéd mondanivalója*: Isten nem előírások korrekt/szolgai teljesítését várja el az embertől, hanem azt bátran túlteljesítő magatartást, konkrétabban: a Jézus által hirdetett „Isten országa” az igazságosságot meghaladó szeretetet kíván meg az embertől, és ennek érdekében persze fantáziát és kezdeményezőkézséget, kockáztatni is tudó, *merész elkötelezettséget* is. Máskor más képet használva utalt erre Jézus: egy szolga csak a legszükségesebbet teszi meg (hogy elkerülje a büntetést), Isten azonban nem szolgálakat akar, hanem szabad fiakat-lányokat (vö. Mt 5,45!), akik ismerve apjuk szándékát, valami „többet” tesznek (ld. Lk 17,7-10).

Máté azonban ezt a példabeszédet is olyan apokaliptikus kiegészítéssel látta el, amely az „utolsó ítélet” „végső elszámoltatására” irányul: „*Majd azt mondta: »Vegyétek hát el tőle a talentumot, és adjátok oda annak, akinek tíz talentuma van! ... Ezt a használhatatlan szolgát pedig dobjátok ki a külső sötétségre: ott sírás és fogcsikorgatás lesz!«*” (25,28-30). A „Vegyétek hát el tőle...” allegorikus célzás az ítéleten segédkező angyalokra (vö. Mt 13,39.49 és 25,31!), a „külső sötétség” meg a „sírás és fogcsikorgatás” pedig a pokol szenvedéseire. De aligha tévedünk nagyot, ha azt gondoljuk, hogy Máté már az eredeti jézusi példabeszéd egyes vonásait is ilyen allegorikusan értette: A talentumokat kiosztó ember „*elutazott külföldre*” (15. v.): utalás Jézus „mennybemenetelére” (a minák párhuzamos lukácsi példázatában ez a vonás még erősebb, ott „távoli” országról van szó: Lk 19,12). „*Hosszú idő múlva aztán megjött azoknak a szolgáknak az ura, és elszámoltatta őket...*” (19. v.): célzás Jézus „második eljövételére” és „világbírói” szerepére. A talentumokat kamatoztató szolgákhoz így szól az úr: „*Menj be urad*

örömlakomájára” (21. és 23. v. vége): célzás „az örök élet boldogságára”.

***

Ha összevetjük az öt mátéi esetet, akkor két dolgot figyelhetünk meg:

a) Máté *minden esetben* törli az eredeti példabeszéd *morális* üzenetét, és lényegében véve *dogmatikát* állít a helyébe: a szigorú végítéletre helyezi a hangsúlyt. (Bár kétségtelenül ennek is van általános morális vonatkozása: „Legyetek éberek, és viselkedjétek rendesen, hogy megállhassatok az ítéleten!”) Így lesz az örömmüzenetből („evangélium”) fenyegetés (a németek szellemes szójátékával: *Frohbotschaft* helyett *Drohbotschaft*)!

b) A Máté által elfedett *morális tartalom* az első két esetben (búza és konkoly, kerítőháló): Isten országából nem szabad kitiltani/kiirtani a „bűnösöket”, a harmadik és az ötödik esetben (tízezer talentum, eltérő talentumok): az igazságosságot meghaladó szeretetre van szükség, a negyedik esetben pedig (okos és ostoba szüzek): nem elég meghallgatni Jézus tanítását, hanem tettekre is kell váltani. – Mivel nézetem szerint végső soron az első két eset is az igazságossággal függ össze („korrekt rendcsinálás”), ezért megkockáztatom, hogy az ötből négy esetben arról van szó, hogy Máté nem tudott mit kezdeni az igazságosságot („a mérleg törvényét”) fölülmúló (és ebben az értelemben az igazságosságot tagadó) szeretet „botrányos” eszméjével (a jézusi tanítás lényegével!), és ezért átírta azt. (Jól szemlélteti ezt a „kései szőlőmunkások” példabeszédével kapcsolatos eljárása is: noha magát „az igazságosságot megcsúfoló” példabeszédet – akik csak egy órát dolgoztak, ugyanannyi bért kapnak, mint akik egész nap fáradtak – nem változtatja meg, de egészen más mondanivalót sugalló kommentárral látja el: „Így lesznek az utolsókból elsők, és az elsőkből utolsók”: Mt 20,1-15.16.)

HABOS LÁSZLÓ

MINDEN ÉRV ELLENÉRE

A szombat esti istentiszteletet követően, az ifjúsági csoportból néhányan, mint oly sokszor az év folyamán, elsétáltak a közeli parkba. A hatalmasra nőtt vadgesztenyefák lombos ágai alatt sokszor folytattak nyugodt hangnemű beszélgetéseket, melyek esetenként érzelmektől túlfűtött eszmecekerévé váltak. Olykor a fiatal pap prédikációjában elhangzott merész kijelentésen, máskor egy hír értékű beszámolón, – mellyel általában Karesz lepte meg alkalmi hallgatóságát – melyet a messzi városból – ahol mint kollégista élte diákéveit –, hozott magával hétvégenként. Így történt azon a kora nyári szombat estén is. A magas, göndör hajú Karesz, amikor Zsuzsa, az énekkar frissen megválasztott új vezetője éppen az akkordos-füzetében lapozgatott – a másnapi

szenzmisére keresgélte áldozás alatti énekeket –, halkán, de mindenki számára érthetően elmesélte, hogy egyik fiatal erdőmérnök ismerőse, a februári behívásakor megtagadta a sorkatonai szolgálat teljesítését, amiért börtönbe zárták. A máskor megszokott gyors hozzászólások ez alkalommal elmaradtak. Karesz várt egy rövid ideig, s mivel látta, hogy senki sem kíván azonnal hozzászólni az elmondott információhoz, saját véleményét ismertette. Ismerőse tetteivel egyetértő megjegyzése meglepte hallgatóságát. Kocka, a pad háttámlájának támasztotta gitárját, és kissé megemelt kézzel gesztikulálva, határozottan hangot adott ellenvéleményének. A kissé köpcös fiút azért nevezték el társai Kockának, mert bámulatos ügyességgel pillanatok alatt rakta ki a Rubik-kockát. Egyébként a matematikusnak készülő Balázs, mert akadtak, akik ezen a néven szólították, azzal érvelt, hogy a Katolikus Egyház mindeddig nem tiltotta meg híveinek a katonáskodást. A köpcös fiú véleményével akkor ott többen egyetértettek, köztük a szeplős arcú Péter is, aki a legjobban bólogatott hittanos csoporttársa érvelésére. – Tényleg, mivel indokolta tettét az erdőmérnök ismerősöd? – szegezte a kérdését az éppen egy a feje fölül leszakított gesztenye-falevéllal babrálgató Karesznek. A faipari iskola hallgatója gondolkodás nélkül válaszolta: – A lelkiismeretére hivatkozott.

– Na hiszen, a lelkiismeret, az aztán a megfoghatatlan. – folytatta a beszélgetést Péter, miközben bal tenyerét a hozzá legközelebb álló fa vastag törzsére helyezte.

– Miért? – kérdezte a barna hajú, nyúlánk, ügyesen focizó Robi, avagy Roberto, ahogyan társai közül többen is nevezték.

– Mert az olyan, mint, amikor... – hirtelen megakadt mondandójában, körbenézett, látszott rajta, hogy keresi magában a szavakat, majd miután levette kezét a fatörzsről, és beletürt göndör hajába, kissé akadozott hangon folytatta: – ...függöny mögé bújik el valaki. Tudják, hogy ott áll az illető, de nem ismerik fel.

– Ez hülyeség!... – szólt közbe Kata, aki a kopott padon ült, s figyelmesen hallgatta a fiúk beszélgetését, majd folytatta: – ...a lelkiismeret az, komoly dolog.

– Igen, igaza van Katának – helyeselt Grafit. Egyébként a magas fiú mindig helyeselte a lány hozzászólásait. Szerelmes volt a rövid hajú, mindig mosolygós széparcú lányba.

– A fenéket, hülyeség!... – fakadt ki Péter, majd jobb lábát, melyet a rozsdás vaskorlátan tartotta, levette, és egy lépést a lány felé tett, s annak szemébe nézve folytatta: – ...az emberek annyi hülyeséget csinálnak, s tudják jól, hogy hülyeséget csináltak, sőt egyesek tisztában vannak azzal is, hogy bűnt követtek el, mégsem lelkiznek rajta.

– Talán éppen ez a baj, hogy sokan nem hallgatnak a lelkiismeretük szavára: – vágott közbe Szilvi, aki Kata mellett ült, s miután megigazította orrán előrecsúszott szemüvegét, Péter arcára tekintett. Csend

lett, valahogy hirtelen elfogytak az érvek, és ellenérvek. Péter órájára pillantott, majd átemelte lábát a vaskorlátan. Miután néhány lépést tett, visszafordulva közölte a társasággal, hogy hazamegy, de megjegyezte, hogy legközelebb folytathatnák a témáról a beszélgetést. Jó éjszakát kívánt, és elindult. Miután a fiú távolodó alakját elnyelte a sötétség, a lányok is felálltak a padról. A fiatalok maradék csoportja elindult a hold fényében gyengén megvilágított, betonlapokkal fedett járdán. A Szentes fivérek, akinek otthona szintén a vasútállomáson túli utcák egyikében volt, na és Grafit, – aki viszont pontosan az ellenkező irányban lakott – örömmel sietett hazakísérni a lányokat. Mindvégig, amíg a rövid hajú lány házának kapujáig nem értek, a magasra nőtt fiú folyamatosan sorolta a kiszemelt lány véleményével egyetértő érveit...

Egy héttel később, a szentmise végét követően – miután a fiatal pap békés távozásra szólította híveit – a templomkertben összegyűltek a fiatalok. Péter mellett ott állt atyai unoka-testvére Ferenc, aki papnak tanult, és harmadéves szeminarista volt. A szeplős fiú elhívta közeli lakásukba a legutóbb félbemaradt beszélgetés résztvevőit. Karesz hiányzott egyedül, ő nem látogatott haza azon a hétvégén. A családi ház nagy-szobájában, ahol helyet találtak maguknak a fiatalok, Péter, mint házigazda magához ragadta a szót, és elmondta, hogy őt meggyőzte unokatestvére arról, hogy mennyire helytelen dolgot cselekedett a börtönbe került fiatal erdőmérnök. Majd megkérte a papnövendéket, hogy ismertesse érveit a templomi hittanos csoport jelenlévő tagjai számára is. A fiatal szeminarista beszélt az egyház feladatáról és szerepéről híveinek hitéletében. Fontosnak gondolta az egyház tanításának maradéktalan betartását, minden egyháztagnak számára. Amíg beszélt a háta észrevétlenül belesüppedt a műbőr fotelbe. Amikor hosszúra nyúlt mondandója a hallgatóság számára egyértelműen az érvek ismételtetésébe torkollott, Kocka tőle szokatlan módon megszólalt: – De ugye az egyház Jézus tanítását közvetíti a híveknek?

– Természetesen. – válaszolta gyorsan Ferenc. Balázs az asztal mellett ült, nem nézett fel, miközben jobb kezének ujjával a mintás terítő rojtos szélét babrált.

– Jó, mert ugye Jézus az ellenségszeretetről is tanított? – tette fel gondolkodás nélkül újabb kérdését a fürge ujjú, köpcös fiú.

– Igen, úgy kell élnünk, hogy ne legyenek ellenségeink.

– Talán nagyapáink, nem követték Jézus tanítását, hogy a második világháborúban kellett harcolniuk!? – vágta közbe a barna haját feltűnően hosszúra növesztett Sanyi.

– Nem, a háború az, más! – hangzott fel a gyors válasz a pap-növendék szájából.

– Dehogy más! – emelte fel határozottan hangját a rövid hajú Kata.

– De a háború az, más! – hangoztatta véleményét szeplősarcú fiú.

– Igaza van Péternek! – kiáltotta közbe a focista srác, aki a kanapén foglalt helyet.

– Dehogyan van igaza! – igyekezett hangoztatni ellenvéleményét Grafit, miközben a széparcú lányra pillantott. Szinte a fiú véleménynyilvánításával egyszerre kiáltott fel hangosan Péter – Elég, hallgassuk Ferencet, és jelentkezz, aki hozzá akar szólni, rendben! – miközben a magasba emelt kezét lassan visszaengedte az asztalra. Hirtelen csend lett a szobában, s az addig egymással farkasszemet néző tekintetek is megpihentek a fiatal szeminarista kék szemén. Ferenc arcára ekkor halvány pír szökött, miközben a fotelba süppedt hátát kiegyenesítve előre hajolt.

– A háborúban harcolni kell, ez hazafias kötelessége mindenkinek! – folytatta határozott hangon az eszmecserét.

– Ölni is? – tette fel hirtelen a hallgatóságnak cseppet sem ártatlan kérdést, az eddigi hozzászólásokból kimaradt szemüveges lány.

– Ha kell igen! – válaszolta bizonytalanra vált hangon a fiatal szeminarista.

– Az jézusi cselekedet? – kérdezte Grafit, miközben tágra-nyitott szemét feltűnően a papnövendékre helyezte.

– Lehet, hogy nem igazán jó, de nem bűn! – folytatta a szó-párbajt Ferenc.

– Szerintem az! – vágta vissza határozottan a kérdést feltevő fiú, miközben egy kisebb papírlapot tett maga elé az asztalra.

– Szerintem nem az! – hangoztatta kitartóan véleményét a szeminarista.

– Így van, az nem bűn! – szólt közbe unokatestvére védelmében Péter, aki közvetlenül a fotel mellé helyezett támlás széken ült.

– Igaza van Péternek. – jegyezte meg Roberto, miközben hátát a falnak támasztva a távoli kanapén ült, s onnan figyelte barátját.

– De... – szerette volna folytatni a vitatkozást az ügyesen rajzoló fiú, amikor...

– Szerintem pedig ez meddő vita, fejezzük be, és mondjátok meg végre, hogy milyen dalokat énekeljünk holnap a szentmisén! – vágta közbe Zsuzsa, miközben kinyitotta térdére csúsztatott gitárakkordos füzetét.

– Hagyjad most ezt Zsuzsa! – kiáltott az énekkarvezetőre Szilvi, majd folytatta: – Jó lesz az a mi legutóbb volt.

– Na, azt nem lehet! – fakadt ki a lehurrogott lány.

– Akkor legyen, ami két héttel ezelőtt volt. – jegyezte meg Grafit, miközben a mellette helyet foglalt rövid hajú lányra pillantott. Miután nem szólt hozzá más, Zsuzsa bosszúsán legyintett egyet, s összeszorított fogai közt halkán motyogta: – Jó, hát legyen. –, majd vászontarisznyájába süllyesztette dalos füzetét.

– Nos akkor bűn, vagy nem bűn háborúban embert ölni? – tette fel újra az örök kérdést a kényszeredett rövid csendet követően a matematikusnak készülő fiú.

– Bűn! – hangoztatta határozott állásfoglalását a hosszú barna hajat viselő lány.

– Nem! – vetette oda a szobapáfrány takarása mögül Sanyi.

– Szerintem ez lelkiismereti kérdés. Hallhattátok, Péter és Ferenc számára nem bűn, ja és Szilvi szerint sem – mondta miközben tekintete végigsiklott a társaságon és megpihent a hosszú hajú lányon, majd folytatta: –, amíg Kocka szerint pedig igen. – igyekezett ily módon az állásfoglalások képviselőire mutatni a rövid hajú lány, miközben tekintetét a mellette levő fiúra helyezte.

– Meg szerintem is! – kiáltotta közbe Grafit, majd hozzátette: – Ahogy, annak a mérnök fiúnak is az, tudjátok, aki a börtönben van – s közben meredten a lány arcát nézte.

– De most nincs háború, értsétek meg, most senkinek sem kell, senkit sem megölnie! – tette hozzá a papnövendék.

– Igaz! – hangoztatta egyetértését Péter.

– De lehet háború, akár holnapután, vagy esetleg egy év múlva. – jegyezte meg a széparcú lány, miközben elpirult arccal a falon függő feszületre nézett.

– Akkor, aki nem akar, az majd a levegőbe ló, aki akar az meg az ellenségre irányítja fegyverét. – jelentette ki Roberto, aki a heverő szélén ült, s rövid mocorgásba kezdett.

– Ha mindenki a levegőbe ló, az ellenség katonái pedig nem lelkiznek ilyen dolgokon, akkor? – tette fel halkán igazából magának az újabb kérdését Kocka.

– Azok között is lehetnek keresztények. – szólalt meg könyökével az asztalra támaszkodó szemüveges lány.

– Na ez megint meddő vita! – fakadt ki ismét az énekkar-vezető.

– Tényleg, a harcmezőn, mi a pap dolga? – kérdezte ártatlan szemekkel a focista.

– Tényleg a papok is lönek, vagy nekik csak a sebesülteknek kell feladniuk az utolsó kenetet? – érdeklődött, tekintetét a szeminaristára helyezve Grafit.

– Hülye vagy! – vágta közbe Zsuzsa.

– Miért?...

– Tényleg? – kérdezte egyszerre az asztal mögött egymás mellett ülő két lány. A fiúk némán fészkelődtek a székeken. Péter a fejét vakarta. Sanyi felállt, s kissé eltolta székét a szobanövény mellől, majd visszaült helyére.

– A pap kezében is lehet puska? – kérdezte Szilvi megszeppenve, mivel az olyan természetellenes dolognak tűnt számára.

– A harcmezőn a pap nem rohangál puskával! – jelentette ki Péter.

– De ha nem kellene keneteket adogatnia, akkor lenne puskája, meg lövöldözne ugye? – tette fel

provokatívnak szánt kérdését Grafit, miközben ceruzáját a papírlapra helyezte.

– Talán. – felelte halkan Ferenc. Nem akart önmagával ellen-tétbe kerülni, mivel a haza védelmét minden állampolgár számára kötelező érvényűnek gondolta. S ez irányú gondolatát már hangoztatta a jelenlevők előtt.

– Na, ez így hülyeség! – próbált ellenkezni unokatestvérével Péter.

– Hagyjuk a papokat, csinálják csak a dolgukat! – vágta közbe Kocka, s mindkét kezével hajába túrt.

– Mit? – kérdezte a rövid hajú lány, miközben a lelkesen rajzoló fiúra pillantott.

– Buzdítsák katonának a híveiket. – mondta elhúzva szája szélét Grafit, miközben a mellette ülő lány elé tolta az asztalon hevert papírlapot. A sebtében készült rajzon egy arc nélküli, miseruhába öltözött papot látott a lány, géppisztollyal a hátán. A mosoly oly hirtelen tűnt el Kata arcáról, ahogyan az megjelent a rajz megpillantásakor. Fejét ismét a fiú felé fordította. Hosszan néztek egymás szemébe. A fiú örült a pillanatnak, s a leány sem bánta. Az érzelmektől hevült tekintetek mögött a kérdés fontosságának súlya nehezedett a fiatalokra.

– Talán mindenkinek magának kell eldöntenie, hogy miként vélekedjen és cselekedjen a kérdésben. – jelentette ki nyugodt hangon Balázs, miközben karórájára pillantott.

– Igen, de úgy vélem, nagy hiba lenne, ha nem követnétek az egyház tanítását. – mondta határozott hangon Ferenc.

– De mi a tanítás? – tette fel kérdését a beszélgetéshez ritkán hozzászóló Sanyi.

– Békében nem kell az emberölés gondolatával foglalkozni. – folytatta a lecsillapodottnak látszott vitát Péter.

– Nem érted a kérdést? – kérdezte a válaszadóra tekintve a kérdést feltevő halk szavú fiú.

– Dehogynem érti, csak nem akar válaszolni. – felelte elhalkuló hangon, szemét ismét a mellette ülő lányon felejtve Grafit.

– Mindegy az idő majd mindent megold. – szolt utoljára Kocka, miközben a szobaajtó felé lépett...

Meglehetősen gyorsan vége lett a nyárnak. Szeptember első hetének vasárnapján, az istentisztelet végén ismét összegyűltek többen a hittan csoport tagjai közül a templomkert szélén magasodó harangláb mellett. Néhányan az új tanév kezdetéről beszélgettek, amikor a szemüveges lány megkérdezte társait, hogy mit hallottak a szentmiséről távolmaradt fiúkról. A lány jól tudta, hogy három csoporttársa is kapott sorkatonai szolgálatra behívóparancsot a nyár végén.

– Péter katona, valahol a Bakonyban folyik a kiképzése. Tudom, mert többször is beszéltem az öccsével. – válaszolt az énekkar vezetője.

– Grafittal mi van, tud róla valaki valamit? – kérdezte remegő hangon, miközben igyekezett izgalmát rejtve tartani a rövid hajú lány.

– Ő is katonáskodik az újpesti laktanyában. – jegyezte meg az időközben a fiatalok csoportjához csatlakozó focista fiú. A széparcú lánynak nem sikerült lepleznie meglepettségét. Zavartan elfordította fejét a harangláb tövében nőtt fenyőfa felé.

– Képzéjétek a Sanyi börtönben van! – kiáltotta Szilvi, miközben a csoport elé lépett, majd folytatta: – Éppen most mondta anyukámnak Sanyi édesanyja sírva, hogy a fia nem vonult be katonának. Azt mondta szüleinek, hogy a katonai szolgálat teljesítése összeegyeztethetetlen a jézusi tanítással. A lelkiismeretére hallgatva inkább vállalja a börtönbüntetést. – mire a lány befejezte mondanóját, mindannyian a templom lépcsőjén álló asszonyok felé fordították tekintetüket. Látták a síró édesanyát, az őt vigasztalni igyekvő asszonyok gyűrűjében. Visszafordították fejüket, és szótlánul nézték a megdöbbenés vonásait egymás arcán. A rövid hajú, széparcú lány, miután akarátán kívül egy hangos sóhaj hagyta el ajkát megszólalt: – Nem gondoltam volna a Sanyiról, hogy így dönt! – majd rövid csendet követően, miután kinyitotta könny-cseppekkel telt szemét, s felemelte fejét, egészen a templom-tető tetőcserepei fölé emelkedett vaskeresztre tekintve folytatta: – az Úr legyen velem!

ERICH FROMM

BŰN-E AZ ENGEDETLENSÉG? (AZ ENGEDETLENSÉG, MINT PSZICHOLÓGIAI ÉS ETIKAI PROBLÉMA)

Királyok, papok, hűbérurak, gyárosok és szülők évszázadok óta kitartanak amellett, hogy az engedelmség erény, az engedetlenség pedig bűn. Én egy másik álláspontot szeretnék itt képviselni, és az előbbi felfogással az alábbi szembeállítani: Az emberiség történelme az engedetlenség aktusával kezdődött, és nem valószínű, hogy az engedelmség aktusával ér majd véget.

A héber és a görög mítosz szerint is az emberiség történelmének kezdetén az engedetlenség aktusa áll. Amikor Ádám és Éva még Éden kertjében élt, a természet része volt; teljes harmóniában álltak a természettel, és még nem haladták meg azt; úgy érezték magukat a természetben, mint az embrió az anyaméhben. Emberek voltak, és egyidejűleg még nem voltak emberek. Mindez megváltozott, amikor egy parancsnak nem engedelmeskedtek. Azáltal, hogy az ember megszüntette kötődését a földanyához, és elvágta a köldökzsinórt, ezáltal kiemelkedett az ember-előtti harmóniából, és így megtehetette az első lépést a

függetlenség és szabadság felé. Az engedetlenség aktusa szabaddá tette Ádámot és Évát, és megnyitotta szemüket. Felismerték, hogy idegenek egymás számára, és hogy a külvilág idegen számukra, sőt ellenséges velük szemben. Engedetlenségi aktusuk szétrombolta a természethez fűződő primer kötődésüket, és individuummokká tette őket. Az eredeti bűn egyáltalán nem tette tönkre az embert, hanem szabaddá tette őt; e bűn volt a történelem kezdete. Az embernek el kellett hagynia az Éden kertjét, hogy megtanuljon a saját erőire hagyatkozni és egészen emberré válni.

Messiási elképzelésükkel a próféták azt az eszmét igazolták, hogy helyes volt nem engedelmessé válni; hogy „bűne” által az ember nem tönkrement, hanem megszabadult az ember előtti harmónia bilincseitől. A próféták számára a történelem az a hely, ahol az ember emberivé válik. A történelem folyamán kifejleszti értelmének és szeretetének erőit, mígnem új harmóniát teremt önmaga, embertársai és a természet között. Ezt az új harmóniát az „utolsó napként” írják le, ama történelmi szakaszként, amelyben béke uralkodik ember és ember, ember és természet között. Ez egy „új”, maga az ember által megteremtett Paradicsom; az a Paradicsom, melyet csak azért tudott megteremteni, mivel engedetlensége miatt rákényszerült arra, hogy a „rég” Paradicsomot elhagyja.

Ugyanúgy, ahogyan az Ádámról és Éváról szóló ószövetségi mítoszban, a görög mítosz szerint is az engedetlenség aktusából fakad az egész emberi civilizáció. Prométheusz azzal, hogy ellopta az Istenektől a tüzet, megvetette az ember fejlődésének az alapját. Prométheusz „büntette” nélkül nem léteznék az emberiség történelme. Akárcsak Ádám és Éva, ő is büntetésben részesül engedetlensége miatt. De nem bánja meg, és nem kér bocsánatot. Épp ellenkezőleg, teljes büszkeséggel mondja: „Inkább akarok ezekhez a sziklákhöz láncoltan élni, mint az istenek engedelmes szolgája lenni”.

Az ember az engedetlenség aktusai révén fejlődött tovább. Nemcsak amiatt, hogy szellemi fejlődése csak azért volt lehetséges, mivel voltak egyesek, akik bátorok voltak lelkiismeretük és hitük nevében „nemet” mondani a mindenkor hatalmasoknak, hanem az intellektuális fejlődésnek is megelőző feltétele volt a képesség az engedetlenségre; az engedetlenségre azokkal a tekintélyekkel szemben, akik az új eszméket megkísérelték elhallgattatni, és az engedetlenségre a régi keletű vélemények tekintélyével szemben, melyek minden változást értelmetlenségnek nyilvánítottak.

Ha az engedetlenség képessége az emberi történelem kezdetét jelentette, úgy az engedelmes viszont alighanem a végét idézheti elő. Ezt nem szimbolikus vagy költői nyelvben mondom. Fennáll a lehetősége, sőt a valószínűsége annak, hogy a következő öt-tíz évben az emberi faj megsemmisíti a civilizációt, sőt minden életet a Földön. Ennek semmi

értelme nem lenne. Tény az, hogy bár technikailag az atomkorban élünk, de a legtöbb ember - beleértve mindazokat, akik a hatalmat gyakorolják – érzelmileg még a kőkorszakban él. Matematikánk, csillagászatunk, természettudományaink XX. századiak. A politikával, az állammal és a társadalommal kapcsolatos eszméink mégis messze elmaradtak a természettudomány kora mögött. Ha az emberiség öngyilkosságot fog elkövetni, akkor azért teszi, mivel az emberek engedelmeskedni fognak azoknak, akik megparancsolják nekik, hogy nyomják meg a gombot, amely kiváltja a megsemmisülést; mivel engedelmeskedni fognak a félelem, a gyűlölet és a mohó vágy archaikus szenvedélyeinek, valamint az állam szuverenitásáról és a nemzeti dicsőségről szóló elavult sablon-elképzeléseknek. A szovjet vezetők sokat beszélnek a forradalomról, és mi is itt a „szabad világban” sokat beszélünk a szabadságról. De ők is, mi is, megakadályozzuk a bátorságot az engedetlenségre; a Szovjetunióban kifejezetten és erőszakosan, a „szabad világban” kimondatlanul és a rábeszélés művészetének kifinomult módszereivel.

Mindezzel természetesen nem azt mondom, hogy minden engedetlenség erény, és minden engedelmes bűn. Az effajta felfogás figyelmen kívül hagyja az engedelmes és az engedetlenség közötti dialektikus viszonyt. Minden esetben, amikor egymással összeegyeztethetetlen elvek között kell dönteni, akkor az engedelmes aktusa az egyik elvvel szemben szükségképpen az engedetlenség aktusa annak ellenfelével szemben, és megfordítva. E dichotómia klasszikus példáját nyújtja Antigoné. Ha engedelmeskedett volna az állam embertelen törvényeinek, szükségképpen nem engedelmeskedett volna az emberiség törvényeinek. Azzal, hogy az utóbbiaknak engedelmeskedett, meg kellett tagadnia az engedelmeséget az előbbieknél. A vallás, a szabadság és a tudomány minden mártírjának meg kellett tagadnia az engedelmeséget azokkal szemben, akik megkísérelték őket elhallgattatni, hogy követhessék az emberiség és az értelem törvényeit.

Ha egy ember csak engedelmeskedni tud, és az engedelmeséget megtagadni nem is képes, akkor rabszolga; ha csak engedetlenségre tud, és engedelmeskedni nem, akkor lázadó (és nem forradalmár); akkor haragból, csalódottságból vagy titkos neheztelésből cselekszik és nem meggyőződésből vagy elvből.

De hogy minden fogalmi zűrzavart elkerüljünk, tisztáznunk kell itt egy fontos dolgot. Minden engedelmes egy személlyel, intézménnyel vagy hatalommal szemben (heteronóm engedelmes) alávetés; magában foglalja, hogy lemondok autonómiámról, és egy idegen akaratot vagy idegen döntést fogadok el a sajátom helyett. Ha ellenben saját értelmemnek vagy meggyőződésemnek engedelmeskedem (autonóm engedelmes), akkor ez nem az alávetés aktusa, hanem az igenlés aktusa. A meggyőződésem és az ítéletem - ha valóban az enyém -

egy rész belőlem. Ha ezt követem, és nem mások ítéletét, akkor valóban én magam vagyok. Ezért ebben az esetben csak metaforikus értelemben lehet használni az „engedelmeskedni” szót, és olyan értelemben, amely alapvetően különbözik a „heteronóm engedelmisség” jelentésétől.

Ennek a megkülönböztetésnek két további megvilágításra van szüksége, melyek közül az egyik a lelkiismeretre, a másik a tekintély fogalmára vonatkozik.

A „lelkiismeret” szó két, teljesen különböző jelenséget takar. Egyrészt a „tekintélyi lelkiismeretre” vonatkozik, valamely tekintély internalizált hangjára, amely tekintélynek meg akarunk felelni, és amelyet semmiképpen sem akarunk felbosszantani. Ezt a tekintélyi lelkiismeretet éli meg a legtöbb ember, amikor „a lelkiismeretének engedelmeskedik”. Ez a lelkiismeret, amelyről Freud is beszél, s amelyet „felettes ének” nevez. Ez a lelkiismeret az apa internalizált parancsait és tilalmait reprezentálja melyeket a fiú tőle való félelmében tiszteletben tart. A tekintélyi lelkiismerettől különbözik a „humanista lelkiismeret”, az a minden emberben jelenlévő hang, mely független a külső szankcióktól vagy jutalmazásoktól. A humanista lelkiismeret arra a tényre épül, hogy – mint emberi lények – intuitív módon tudjuk, mi az, ami emberi és mi az, ami embertelen, ami az életet előmozdítja, és ami tönkreteszi. Ez a lelkiismeret segít nekünk abban, hogy emberi lényként funkcionáljunk. Ez a hang, amely visszahív minket önmagunkhoz, az emberségünkhöz.

A tekintélyi lelkiismeret (felettes én) még akkor is engedelmisség egy önmagunkon kívül lévő hatalomnak, ha ez a hatalom már internalizálódott. Tudatosan azt hiszem, hogy a lelkiismeretemet követem, ténylegesen azonban az illető hatalom elveit tettem magamévá. Éppen ama illúzió miatt, hogy a humanista lelkiismeret és a felettes én azonos, az internalizált tekintély jóval hatékonyabb, mint az a tekintély, amelyről úgy tudom, hogy nem része önmagamnak. A „tekintélyi lelkiismerettel” szembeni engedelmisség - mint minden kívülről fellépő eszmével és hatalmakkal szembeni engedelmisség - gyengíti a „humanista lelkiismeretet” és azt a képességünket, hogy önmagunk legyünk és önállóan ítéljünk.

Azt az állítást is, hogy a másik emberrel szembeni engedelmisség ipso facto alávetés, pontosítanunk kell abban az értelemben, hogy különbséget teszünk „racionális” és „irracionális” tekintély között. Példa a „racionális tekintélyre” a tanár és a tanuló közti viszony; példa az „irracionális tekintélyre” az úr és a rabszolga közti viszony. Mindkét viszony azon nyugszik, hogy elismerik annak tekintélyét, aki a parancsokat adja. Dinamikusan tekintve azonban a két viszony különböző természetű.

A tanár akkor elégedett, ha sikerül tanítványa fejlődését előmozdítania; ha nem, mindketten hibásak.

A rabszolgatartó azonban kizsákmányolni szeretné rabszolgáját, amennyire csak lehet; minél többet hoz ki belőle, annál elégedettebb. Egyidejűleg azonban a rabszolga, amennyire csak lehet, megpróbálja megvédeni igényét a boldogság minimumára. Az úr és a rabszolga érdekei azért kibékíthetetlenül ellentétesek, mert az, ami az egyik előnyére van, a másikkal árt. Az egyik fél fölénye a másikkal szemben a két említett esetben különböző funkciót tölt be. Az első esetben a fölény annak feltétele, hogy a tekintélynek alávetett személy fejlődését elő lehessen mozdítani; a második esetben a tekintélynek alávetett személy kizsákmányolásának feltétele. Ezzel párhuzamosan fut egy másik különbség: A „racionális tekintély” azért racionális, mivel a tekintély – akár egy tanáré, akár egy hajóskapitányé, aki szükséghelyzetben kiadja a parancsokat – az értelem nevében cselekszik, s ezt az értelmet én – mivel egyetemes – elfogadhatom, anélkül, hogy alávetném magam. Az irracionális tekintélynek erőszakot (vagy szuggesztiót) kell alkalmaznia, mivel senki sem hagyná kizsákmányolni magát, ha szabadságában állna azt megakadályozni.

Miért olyan könnyen kész az ember engedelmeskedni, és miért esik annyira neheze az engedetlenség? Amíg az ember az állam, az egyház vagy a közvélemény hatalmának engedelmeskedik, addig biztonságban és oltalomban érzi magát. Voltaképpen mindegy, konkrétan milyen hatalomnak engedelmeskedik. Mindig olyan intézményekről vagy emberekről van szó, akik ilyen vagy olyan módon erőszakot alkalmaznak - és akik fondorlatos módon mindent tudást és teljhatalmat igényelnek maguknak. Az engedelmisségem részt ad nekem abból a hatalomból, amelyet tisztetek, és ezért erősnek érzem magam. Nem hibázhatok, hiszen e hatalom dönt helyettem; egyedül sem lehetek, hiszen ő vigyáz rám; nem követhetek el bűnt, hiszen ő nem engedi meg, s ha ennek ellenére mégis vétkeznék, nem kell felelősként lesújtottnak éreznem magamat, büntetésem is csak arra irányul, hogy visszatérjek a mindenható hatalomhoz.

Az engedetlenséghez szükségem van a bátorságra, hogy merjek egyedül lenni, tévedni és bűnt elkövetni. De képességem erre a bátorságra attól függ, milyen fejlettségi fokra jutottam el. Csak ha szabaddá vált az ember az anya ölétől s az apa parancsaitól, csak ha individuumként egészen kifejlődött s így megszerezte azt a képességet, hogy önállóan gondolkodjék és érezzen, csak akkor rendelkezhetik azzal a szabadsággal, hogy egy hatalomnak nemet mondjon és engedetlen legyen.

Az ember az engedetlenség aktusa révén, az által válhatik szabaddá, hogy megtanul a hatalomnak nemet mondani; de nemcsak az engedetlenség képessége a szabadság feltétele, hanem a szabadság is feltétele az engedetlenségnek. Ha félek a szabadságtól, nem fogom megkockáztatni, hogy nemet mondjak, nem lesz bátorságom engedetlenné lenni. A szabadság és az engedetlenség képessége ténylegesen nem választható

el egymástól. Ezért aztán egyetlen olyan társadalmi, politikai vagy vallási rendszer sem állíthatja, hogy az igazságot szólja, ha egyfelől a szabadságot hirdeti, de ugyanakkor sátáninak minősíti az engedetlenséget.

Van még egy oka annak, miért olyan nehéz engedetlennek lenni és a hatalomnak nemet mondani. Az ember történelme során többnyire azonosították az engedelmisséget az erővel s az engedetlenséget a bűnnel. Ennek egyszerű oka van: a történelem legnagyobb részében mindeddig egy kisebbség uralkodott a többségen. Erre az uralomra azért volt szükség, mert az élet javai csak kevesek számára voltak elegendők és a többségnek csak morzsák maradtak. Ha a kevesek élvezni akarták a javakat, s ezen túlmenően azt akarták, hogy a sokak őket szolgálják és értük dolgozzanak, akkor ez csak azzal a feltétellel ment, hogy a sokak megtanultak engedelmeskedni.

Természetesen ki lehet kényszeríteni az engedelmisséget meztelen erőszakkal, de ennek a módszernek sok hátránya van. Azt a folytonos veszélyt eredményezi, hogy a sokak egy napon megtalálják annak útját-módját, hogy hatalmukba kerítsék a keveseket; azonkívül sokféle olyan munka van, amit nem lehet rendesen végrehajtani, ha csupán a meztelen erőszak alapozza meg az engedelmisséget. Ezért azt az engedelmisséget, amely pusztán az erőszaktól való félelmen nyugodott, át kellett alakítani olyan engedelmisséggé, amely szívből jött. Az embernek akarnia kell engedelmeskedni, sőt szükségét kell éreznie az engedelmisségnek, ahelyett, hogy csupán félne az engedetlenségtől.

Ennek az eléréséhez a hatalomnak a jóságosság, a bölcsesség és a mindentudás ruháját kell magára öltenie. Ha ez megtörtént, akkor a hatalom hirdetheti, hogy az engedetlenség bűn és az engedelmisség erény. Míhelyt ezt hirdeti, a sokak elfogadják az engedelmisséget, mivel az valami jó, és megvethetik az engedetlenséget, mivel az valami rossz – ahelyett, hogy önmagukat vetnék meg, mivel gyávák. Ekkor állítják fel azt az alaptételt, melyet Luther Márton így foglalt szavakba: „Ezért szűrjon, vágjon, üssön - titokban vagy nyilvánosan - aki csak tud, és gondoljon arra, hogy semmi sem lehet mérgezőbb, károsabb és ördögibb, mint a lázadó ember; őt is, akár csak a veszett kutyát, agyon kell verni: ha nem vered agyon, ő ver agyon téged, és veled az egész országot.”

Lutheren át a XIX. századig bezárólag nyílt és leplezetlen tekintélyekkel volt dolga az embernek. Luther, a pápa, a fejedelmek fenn akarták tartani a tekintélyeket; a középosztály, a munkások, a filozófusok megpróbálták kivetni őket a nyeregből. A tekintély elleni harc az államban és a családban egyaránt gyakran egyenesen a független és bátor személyiség kifejlődésének bázisa volt. A tekintély elleni harcot nem lehetett elválasztani attól az intellektuális hangulattól, mely a felvilágosodás filozófusaira és a természettudósokra jellemző volt. Ez a „kritikus szellem” hitt az értelemben, és egyidejűleg kételkedett mindabban, amit mondtak és gondoltak, ha

az a hagyományra, babonára, szokásra vagy hatalomra épült. A „sapere aude” és a „de omnibus est dubitandum” alaptételek („Légy bátor tudni!” – „Mindenben kételkedj!”) voltak jellemzőek arra a magatartásra, amely lehetővé tette és előmozdította a nemet mondás képességét.

Hogyan fest ma a tekintély? A totalitárius országokban az állam nyílt tekintélye uralkodik, amely a tekintélytisztületnek a családban és az iskolában történő megerősítésére támaszkodik. A nyugati demokráciákban viszont büszkék arra, hogy leküzdötték a XIX. század tekintélyi rendszerét. De valóban leküzdötték-e - vagy csupán a tekintély sajátossága változott meg náluk?

Századunk a hierarchikusan szervezett bürokráciák százada - a közigazgatás, a gazdasági élet vagy a szakszervezetek szempontjából egyaránt. Ezek a bürokráciák azonos módon kezelik a dolgokat és az embereket. Ezek során bizonyos alaptételeket követelnek, mindenekelőtt a mérlegegyensúly, a kvantifikáció, a maximális hatékonyság és a profit gazdasági elveit, és lényegileg nem funkcionálnak másképp, mint az a komputer, melybe ezeket az elveket táplálták be. Az individuum egy szám lesz, és dologgá változik. De éppen mivel nincs nyílt tekintély, mivel az egyént nem „kényszerítik” az engedelmisségre, átadja magát annak az illúzióknak, hogy önkéntesen cselekszik és csupán saját akaratát és elhatározását követi, vagy csupán egy „racionális” tekintélyhez igazodik. Tényleg, ki tagadhatná meg az engedelmisséget attól, ami „értelmes”, ki ne akarna a komputer-bürokráciának engedelmeskedni, ki képes megtagadni az engedelmisséget, ha észre sem veszi, hogy engedelmeskedik?

A családban és a nevelésben ugyanez történik. A haladó nevelés félreértett elméletei olyan nevelési módszerhez vezettek, amelynek alapján a gyermeknek már nem mondják meg, mit kell tennie, nem adnak neki utasításokat, és nem büntetik meg, ha nem hajtja végre azokat. A gyermek „fejezze ki önmagát”! De életének első napjaitól kezdve rettenetes tiszteletet oltanak bele a konformitás iránt, szorongást azzal szemben, hogy „másmilyen” legyen, és félelmet attól, hogy a nyájtól eltávolodjék.

A családban és az iskolában így felnevelt „organizált embernek” – akinek nevelését aztán a nagy intézmények „tökéletesítik” – vannak véleményei, de nincsenek meggyőződései; szórakozik és közben boldogtalan; még arra is kész, hogy a személytelen és névtelen hatalmak iránti önkéntes engedelmisségében feláldozza a saját és gyermekei életét. Elfogadja azokat a számításokat, amelyeket valakik az előrelátható halálos áldozatokról készítenek, ahogyan ez az atomháborúval kapcsolatos vitákban szokássá vált: „Egy ország népességének a fele azonnal meghal – vagy talán némileg kevesebb”.

Eichmann esete szimbolizálja a helyzetünket és olyan jelentőséggel bír, amely messze meghaladja azt, amellyel vádlói foglalkoztak a jeruzsálemi bíróságon.

Eichmann a prototípusa az organizációtól megszállott embernek, az elidegenedett bürokratának, akinek a szemében a férfiak, a nők és gyerekek pusztá számokká váltak. Eichmann mindannyiunk szimbóluma; önmagunkat ismerhetjük fel benne! De a legiszonyúbb benne az, hogy miután mindent beismert, teljes jóhiszeműséggel tudta ártatlannak nyilvánítani magát. Világos: Ha ismét abba a helyzetbe kerülne, ugyanúgy viselkedne. És mi is azt tennénk – és mi is azt tesszük!

Az organizációtól megszállott ember elveszítette képességét az engedetlenségre, már nem is veszi észre, hogy engedelmeskedik. A történelemnek ezen a pontján talán egyedül a kételkedés, a kritizálás és az engedetlenség képessége dönt az emberiség jövőjéről vagy a civilizáció végéről.

Forrás: E. Fromm: Über den Ungehorsam und andere Essays, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 1986. 9-17. old. (A kelezés dátuma: 1963) Ford.: g. g. a.

VEÉR I. TAS

VERSEK

Szombati szünet

A Pászká-ünnep első napján
már mindenki a helyén:
a család otthon, együtt.
Apa hajlongva Írást olvas
imaszíjakba burkolva,
homloka előtt is egy,
az Úr igéjével ékesítve, lebeg.
Anyá hallgatja apát,
pihen, olykor ásítva bólogat.
A már tegnap elkészített ebéd
bebugyolálva, melegben
nyugszik a kialudt tűz helyén.
A kicsik hangosak,
az apa mögött a porban
őt utánozva gajdolva bókolnak.
Olykor zsoltárra zendítenek,
szépen, együtt énekelnek:
Az Urat áldják, ki megmentőt ígért
nekik, Isten népének, *Iz-ra-él*-nek.

Az aprójószág etetése megvolt,
Írás-beli engedéllyel,
miként a kútbaesett számár
mentése is szabad
a szigorú szombati tilalom alól.

Jászolból rágnak tegnapi szénát
barmok az ólban.
Minden a helyén.

... Jézus a sírban.

Rendes zsidó szombaton
nem nyújtogatja karját
gyógyulás reményében,
nem eszeget nyers kalászt,
csak készételt, s nem üzletel,
nem nyúl pénzhez (biztos ez?),
nem császkál ezer lépésnél többet,
amiben még a zsinagóga távjá is
oda-vissza bennfoglaltatik.

S mivel egy feltámadáskor megtett út
Ábrahám kebeléig - és vissza(!),
minden bizonytalansággal
az Írás által már sokallt táv
megtételét igényelheti,
ennélfogva: T I L O S-nak hirdettetik!
...maradjon hát Jézus a sírban.

Jézus, Jézus... – emberek-hozta
embertelen tilalomfák sora
próbál ma is sírban tartani.
Ezért kellett vajon szombat utánra
feltámadásodat elnapolni?

Erősen köt a Törvény!
A téged szívvel szeretők is,
(Kik is azok? Hát a nők!)
csak szombat múltán,
hajnalban keltek útra....

Mi történt azon a szombaton hát?
Mondhatnánk: semmi, bizony semmi.
Nőtt a kétely, fogyott a remény...
Megmaradt a praktikus női lelemény:
„Holnap a történetekre pontot illesztünk,
balzsamozunk, mindent rendbe teszünk.
Kitakarítunk és sírdogálva hazamegyünk...”
... s Jézus marad a sírban.

Kérdés most már csupán az,
hogyan azt a sírt lezáró nagy követ,
ugyan ki fogja elhengeríteni?

A nagy-szombat igazi kérdése hát ez!
Hol is vannak bennünk
a mindent takaró, mindent akadályozó,
mindent igazoló nagy kövek?

Ki és hogyan tudhat hát belénk,
meszelt sírokba, szívünkig hatolni,
minket gyógyítani és föltámasztani?

***

.. ..et ne nos inducas in tentationem...

Nem hétszer, hanem - ahogy
mondtad - hetvenszer hétszer.....

Jóságod: túlzás?
Megbocsájtasz, ha kérem,
mindent - mindenkor.

Nagy a kísértés, sunyi
módon élek is veled.

Meddig tehetem?
Egyáltalán: tehetem?
Legalább mást. Mást!....

Éltünkbe haltál bele,
nem töröltél el minket...

Így nyitva maradt
minden lehetőségünk,
mehetünk feléd:

megváltás – így nevezik
a fölemelt sorompót.

***

Isten éltesen

Beszélgetés-részlet az 1Kor4,7-hez és az
Emmauszi tanítványok történetéhez::

.. ..

- Mit tudok elérni önerőből?
- *Semmit.*
- Mikor jut ez eszembe?
- *Soha, jóformán.*
- Miért?
- *Mert nem gondolsz arra, hogy mindenedet kaptad.*
- S ha néha, mégis, ritkán.. .. megköszönöm?
- *Soha, jóformán.*
- Miért?
- *Mert nem gyakorolod.*

- Változtatni akarok ezen.. ...
- *Nem fog önerőből menni :)))*
- Miért?
- *Mert nem kérted. Mi is volt az első kérdésed?*
- Aha.. Kérem hát.. ..
- *Valahogy így. Alakulgat.. ..*
- (- Köszönöm.
- *Ez önálló gondolat lett volna? Ugye nem?*
- Mégis: Igazán kedves volt tőled.*
- Szívesen!)*
- Jó volt veled beszélgetni, viszlát!
- *Mi??*
- Mit mi??
- *Hová indulsz - nélkülem? Kezded előlről? Veled mennék ám szívesen.. ..*
- Hmmm. Mindig?
- *Mit hmmm? Hát persze, hogy mindig...*
- Furcsa lesz. De igazad lehet, gyere.. .. Nem fogsz unatkozni?
- *Ééén? Soha! Nem ismersz még...*
- Hová szeretnél menni?
- *Kiváló kezdet! Vigyük kenyértörésre :) a dolgot!*
- ??
- *Megmutatom, érdekes lesz. Biztosítalak, velem TE NEM fogsz unatkozni !*
- Akkor hát ... gyereünk!
- *Gyerüüünk!*

***

Tűnődés

Tán meghaltam?
Teljesen elmúltam.

Tévedés:
Tanúsítsd: biz', feltámadtam.

***

Ars dandi (Az adás művészete)

Krisztustól kapom.
Mindennap. Nem az enyém.
Továbbadhatom.

Megtartsam tán? Elveszítem.
Megőrzöm: neked adom.